

Lamed

*List za radoznaće
Izabrao i priredio Ivan L Ninić*

Godina 16

Broj 7

Jul 2023.

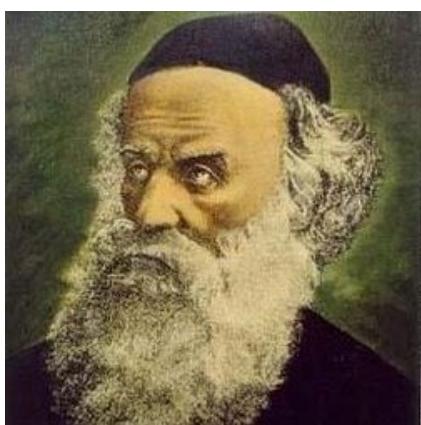
Alexander Carlebach

Rabi Juda Ha-Nasi *Njegov život i vreme u kome je živeo*

Poglavlje I

Uvod

Rabi Juda Ha-Nasi (Patrijarh, Princ) je bio vodeća figura jevrejskog života u drugoj polovini drugog stoljeća. Kao Nasi, on je bio politički lider jevrejske nacije i priznat kao takav od strane rimske imperije i njenih predstavnika. Istovremeno je bio duhovni vođa Jevreja u Palestini, ali i izvan nje. Njegov Bet Din (sud) i Akademija visokog učenja uživala je vrhunski autoritet u Izraelu. Njegovo najveće literarno dostignuće bila je *Mišna*, kompilacija jevrejskih zakona i tradicija. *Mišna* je osnov kako vavilonskog, tako i jerusalimskog *Talmuda* koji su, sve do današnjih dana, oblikovali jevrejski život. Na stranama koje slede pokušaćemo da opišemo život Rabi Jude Ha-Nasija, njegovo vreme, učenje i njegovu ličnost.

Rabi Jehuda Ha-Nasi

Poreklo i rođenje

Juda je rođen neposredno pred ili tokom sudobnosnih godina Bar Kohbinog ustanka, i tokom godina Hadrijanovih progona koje su sledile (132-138 n.e.). Bio je potomak čuvenog Hilela koji je, kao imigrant iz Vavilona i potomak Davidove loze, bio Nasi, na čelu Sanhedrina, i osnivač škole koja je po njemu nazvana. Zvanje Nasi je u Hilelovoj familiji bilo nasledno, pa je Simon ben Gamliel II, Judin otac, bio šesti izdanak posle Hilela. Judina zvezda je zasijala pre nego što se ugasila zvezda velikog učitelja i mučenika Rabi Akive. Postoji priča o tome kako se njegov otac hrabro suprotstavio Hadrijanovoj zabrani obrezivanja - prekršaj koje je bio kažnjiv smrću - i obrezao svog sina. Majku i sina je sigurne smrti spasla samo dobrota jedne rimske dame, koja je svog novorođenog sina podmetnula kada su vlasti tražile da vide tek rođenog Judu. Ta druga beba je, kaže priča, kasnije postao čuveni Antonius, kraljevskog roda i prijatelj Rabi Jude Ha-Nasija.

Judini učitelji

Najvećim učiteljima tog vremena bio je poveren zadatak obrazovanja budućeg patrijarha, koji je sigurno pokazivao svoje sjajne talente još u ranoj mladosti. Osim njegovog oca, učitelji su mu bili veliki učenici Rabi Akive – Rabi Jose b. Halafta, Rabi Juda b. Illai, Rabi Simon b. Johai i Rabi Elazar b. Šamua, kao i stari Rabi Jošua ben Karha. Međutim, kaže se da mu je glavni učitelj bio Rabi Jakob ben Koršai. Moguće je da je Juda imao kontakte i sa Rabi Meirom, najbriljantnijim i genijalnim učenjakom svog vremena, mada su odnosi između njegovog oca i Rabi Meira bili zategnuti. On je, kao i svi drugi učenici, morao da pohada škole na mestima gde su njihovi učitelji živeli. Tako je bio kod Rabi Jude u Uši (gde mu je jednom, pre njegove *bar-micva* bilo dozvoljeno da čita *Megilu* za Purim), kod Rabi Simona u Tekoi i kod Rabi Jose u Seforisu. Ne zna se gde je Rabi Elazar b. Šamua živeo, ali nam sam Rabi govori kako je šest učenika bilo zbijeno u malom prostoru u toj školi, i da ga ostali učenici nisu prijateljski prihvatili kada je došao u školu.

Život u školi

Mora da je u tim jesivama bilo uzbudljivo, što se vidi iz incidenta koji se dogodio u školi Rabi Elazara b. Šamue. Sam Rabi je klasnije u svom životu žalostivo opisao kako je jednom prilikom bio nepristojan prema Rabi Natanu iz Vavilona, sinu vavilonskog eksilarha (poglavaru jevrejske zajednice) kome je pripadala uvažena pozicija Av-Bet-Dina (potpredsednika suda) pod Rabi Simonom ben Gamlielom II. Taj je Natan, zajedno sa Rabi Meirom, bio upleten u intrigu protiv Patrijarha, ali su se kasnije pomirili. Kada je jednom mladi Juda pobedio Rabi Natana u halahičkoj raspravi, Nasi je ponosno zabeležio: „Pobedio si Natana iz Vavilona!“

Judine kolege

Juda je sa prijateljima i kolegama imao jednakо sreće kao i sa svojim učiteljima. „Mnogo sam naučio od svojih učitelja, više od svojih kolega, a najviše od svojih učenika,“ rekao je kasnije u životu. Među njegovim prijateljima i kolegama bili su Elazar, sin Rabi Simon b. Johaja, Jose, sin Rabi Jude, sinovi Rabi Jose Jišmael i Elazar, i unuk Rabi Jose Simon b. Halafta. Među mlađim učenjacima vladalo je oštro takmičenje, pa je Rabi Simon b. Gamliel morao svom preambicioznom sinu da naglasi da, dok je Elazar b. Simon bio „lav, sin lava“, on (Juda) je bio samo „lav, sin lisice“ – što mnogo govori o skromnosti njegovog oca. Ne samo po učenju već i po fizičkoj patnji koju je Elazar pretrpeo, smatralo se da je Elazar superioran u odnosu na Judu. Kada je, posle Elazarove smrti, Juda zaprosio njegovu udovicu, dobio je ponižavajuće odbijanje. Takvi incidenti nisu potamneli veliku ljubav koju su prijatelji osećali međusobno, niti su neki od Rabijevih starijih kolega osećali sramotu kada su mu sedeli do nogu i nazivali ga svojim učiteljem.

Judino opšte obrazovanje

Judino obrazovanje nije bilo ograničeno samo na svete tekstove, kao što su *Biblij* i tradicionalna znanja. On je učio i grčki jezik i kulturu, mada se na to nije gledalo blagonaklono posle rata sa Kvietusom (117 n.e.). Izuzetak je učinjen u slučaju kuće Patrijarha zbog njihovih zvaničnih odnosa sa rimskim vlastima. Osim toga, Nasi, kao i članovi Sanhedrina, morali su da poseduju radno poznavanje matematike, astronomije, botanike i zoologije, kako bi mogli da obavljaju svoje dužnosti po jevrejskom zakonu. Po jednom pitanju (u vezi svakodnevne putanje sunca) pojavilo se neslaganje u mišljenju mudraca Izraela i mišljenja nejevreja. Juda je poštano priznao da su oni drugi bili u pravu. Rabi ne samo da je govorio grčki (činjenica je da su mnoge grčke reči bile apsorbovane u govorni hebrejski i aramejski), već je više voleo da koristi

taj jezik (i hebrejski, naravno) nego aramejski, koga su Jevreji koristili svakodnevno, i na kome su veliki delovi *Talmuda* i drugih rabinskih tekstova bili napisani. Čini se da su u njegovoju kući bili korišćeni isključivo čisti grčki i hebrejski jezik. Učeni rabini su dobijali informacije o značenju nekih neobičnih hebrejskih reči od Rabijevog kućepazitelja, čiji simpatičan mada prilično dominirajući karakter baca svetlost na neke od priča koje se tiču Nasijevog privatnog života.

Poglavlje II

Funkcije Nasija

Kada je Judin otac umro početkom 160-ih n.e., on je bio pogodna ličnost za preuzimanje dostojanstvene i odgovorne dužnosti Nasija. Funkcije su mu bile mešavina političkih, administrativnih, sudskih i akademskih dužnosti, koje je on sve zajedno nazivao „javnim potrebama“. Kao predsedavajući Sanhedrina on je morao da usaglašava kalendar i redosled jevrejskih praznika kroz posvećenje novog Meseca, kao i uvođenje triнаestog meseca tokom prestupne godine. Bio je odgovoran za propise u vezi *Šemita*, oprosne sedmogodišnjice, i za isplatu onoga što pripada sveštenicima i Levitima. On je postavljao sudije, sveštenike i učitelje. Postoji simpatična priča o tome kako je zajednica u Galileji, Simonia, od Rabija tražila da im preporuči nekoga ko bi mogao da im služi kao „sveštenik, sudija, čitač, pisar, učitelj zakona, i ko bi mogao da se stara o svim njihovim potrebama“. Nasi je postao jedinstven autoritet koji je rabinima dodeljivao *Semiha* (pravo tumačenja zakona i suđenja). Kod mnogih od ovih dužnosti Nasi je morao da se oslanja na pomoć Skupa Rabina kome je predsedavao. Javni poslovi pomenutih i drugih vrsta zahtevali su česta putovanja po celoj zemlji. Nasi je bio zauzet po cele dane, tako da mu je ostajalo malo vremena za redovne molitve.

Odnosi sa rimskim vlastima

Ne manje značajne dužnosti Nasija odnosile su se na kontakte sa predstavnicima rimske imperialne vlasti, koja ga je smatrala glasnogovornikom njegovog naroda. Često je bio na putu ka ili od Cezareje (čuvene morske luke koju je južno od Haife izgradio Herod), koja je bila sedište provincijske administracije u Palestini. Ne postaje izveštaji o tome da je Rabi ikada bio u poseti Rimu kuda su mnoge delegacije rabina odlazile u prethodnim generacijama, kao ni Antiohiji, prestonici rimske provincije Sirija, od koje je Palestina bila deo. Odnosi sa Rimljanim, naročito sa guvernerima i legatima, obično su bili formalnog karaktera. Tu su spadale posete radi pokazivanja dobre volje, ali su takođe često bile u vezi sa podizanjem ionako visokih poreza, sa političkim

ili verskim pritiscima koji su nametani jevrejskom stanovništvu.

Rabi i Antonius

Izuzetna stvar kod odnosa Rabi Jude Ha-Nasija sa Rimljanima bilo je to što su oni doveli do prijateljstva sa „Antoniusom“ koji, ako nije bio imperator, mora da je bio vrlo visoki rimski zvaničnik. Postoji skoro četrdeset tekstova u raznim rabinskim izvorima koji se pozivaju na to prijateljstvo. Više od jednog veka su jevrejski učenjaci pokušavali da identifikuju Antoniusa. Ima mišljenja da se radilo o Imperatoru Marku Aureliju (161-180), koga istorija poznaje kao imperatora-filozofa. Jedno drugo verovatno tumačenje je da je to bio izvesni Avidius Kasius. Taj Rimljaniin plemenitog roda bio je postavljen za Legata u Siriji. Kao posledica njegovog briljantnog postignuća kao generala, i njegovih vojnih uspeha na Bliskom i Srednjem Istoku, uskoro je bio prepoznat kao vrhovna administrativna i vojna vlast u celom tom velikom regionu. Bio je imperator po svemu osim po tituli, pa je na kraju, 175. godine, usurpirao i imperijalnu krunu i titulu, da bi bio ubijen tri meseca kasnije.

Sa tim Antoniusem je Rabi održavao živu korespondenciju putem pisama, razmene usmenih poruka preko posrednika, i vodio brojne razgovore koji su svi verno zabeleženi u rabinskoj literaturi. Posećivali su jedan drugog, zajedno ručavali i večeravali, razmenjivali poklone i usluge. Znamo da je Rabi držao velike delove zemljišta koje je iznajmljivao od Antoniusea.

Prirodno je da je veliki prostor njihovih komunikacija i razgovora popunjava politika, kao što su bili Antoniuseva vojna kampanja u Egiptu, finansijske teškoće, odnosi sa vlastima kod kuće, dinastički problemi. Govorilo se i o problemima koje je Antonius imao sa svojom decom. Ovo se prijateljstvo nastavilo i sa Antoniusevom decom i unucima. Verska i teološka pitanja zauzimala su važno mesto u njihovim razmenama. Kada je Antonius jednom prilikom bio gost za Rabijevim stolom, pitao je zbog čega je hladna hrana za Šabat ukusnija od tople hrane koja se jede tokom nedelje. Rabi je objasnio da toj drugoj hrani nedostaje određeni „začin“ koji se zove „Šabat“. Razgovarao je sa Rimljanim o značenju Saveza Obrezanja (*brit mila*), a to je bio predmet i mnogih drugih diskusija Jevreja sa Rimljanim. Rabi i Antonius su razgovarali o molitvi, o vezama tela i duše, o *Zlom nagonu (jecer hara)*, o značenju nekih stihova u *Knjizi o Jovu*, ali i o naučnim temama kao što su hladnoća i toplota, izlazak i zalazak sunca. Informacije koje je Rabi zabeležio o vojnim reformama koje je Antonius sprovodio, i o njegovim aktivnostima kao sudije, takođe dokazuju intimne odnose koji mora da su vladali među tom dvojicom ljudi.

Rabi sigurno ne bi počastio Antoniusa svojim ličnim prijateljstvom, koje je umnogome prevazilazilo diplomatsku etikeciju i političke potrebe, da taj Rimljaniin nije bio čovek visoke inteligencije i moralnog integriteta. U jednom naročito karakterističnom i intimnom tekstu, u kome Rabi protestuje što mu Antonius poklanja veliku čast čineći mu uslugu, Antonius uzvikuje: „Kada bih samo mogao da ti poslužim kao ležaj u svetu koji dolazi!“ Rabini su slobodno izjavljivali da „Pobožni iz naroda sveta“ imaju udela u svetu koji dolazi, a u jednoj od takvih izjava eksplisitno se помиње Antonius. Jedna sinagoga (verovatno u Tiberijasu) od njega je na poklon dobila svećnjak, što je bio gest koji je Rabi veoma cenio. Neki tekstovi idu još dalje i tvrde da je taj čovek tajno prihvatio judaizam i da je i sam bio obrezan.

Mesijanske nade

Onovremenskom posmatraču, naročito Rabijevom krugu prijatelja i učenika, kao i generacijama koje su sledile, prizor njihovog poštovanog učitelja i predvodnika koji je na tako prijateljski način povezan sa samim otelovljenjem moćnog Rima koji dominira svetom, mora da je izgledao čudesno i kao posledica božanskog poretku stvari. Tome treba dodati i ogromno bogatstvo Patrijarha, koje je moglo da se uporedi samo sa Antoniusevom, dok je domet prijateljstva sa kraljevskom ličnošću sigurno povećavao Judin prestiž kako u očima Jevraja tako i u očima Rimljana. Narasle su nade u oslobođenje jevrejske nacije, a ko bi drugi mogao da bude Mesija, pomazani princ iz Kuće Davida (koje poreklo su Hilel i drugi iz njegove kuće tvrdili da postoji) – nego njihov mudri, svetački patrijarh koji je sa Nebesa tako bogato nagrađen, i koji hoda pored najmoćnijih na zemlji? Mnoge Rabijeve izreke, kao i napomene njegovih učenika, otkrivaju te mesijanske nade i snove – a one su u to vreme još uvek bile vrlo jake i realne. Najzad, prošlo je manje od 100 godina od rušenja Hrama, i manje od 40 godina od katastrofalnog Bar Kohbinog kraja. Međutim, nade su još jednom bile praćene razočaranjem jer su se politički i verski uslovi pogoršali. Još jednom su se energija i entuzijazam naroda i njegovih vođa pretvorili u drugačije zadatke, ne usmerene ka snazi i moći već ka duhovnom.

Poglavlje III

Rabi i Mišna

Rabijev značaj i mesto u jevrejskoj istoriji zasniva se, više na bilo čemu drugom, na njegovom radu na prikupljanju *Mišne*, te velike zbirke jevrejskih zakona i znanja. *Mišnu* i danas proučavaju i mladi i stari, u školama i sinagogama na svim mestima gde Jevreji žive, i čini glavni deo zakona i tradicija koji su iz Rabijevih vremena

stigli do nas, i koju oduvek zovu *Usmeni zakon* (tora šebealpe).

Usmeni zakon

Ovaj *Usmeni zakon* predstavlja trajnu, živu tradiciju, zajedno sa pisanim tekstom *Tore* koju objašnjava, razvija slovo zakona do najsitnijih detalja primene, i prilagođava uslovima koji su se promenili. Bez takvih zakona odmor za Šabat, *Tefilin* ili Šehita ne bi mogli da se sprovedu, ili bi ostali potpuno nepoznati. Međutim, široka matica ove usmene tradicije sa sobom je kroz vekove nosila mnogo više od prostog tumačenja Svetih Spisa. Nepisani običaji, istorijsko pamćenje, izreke i učenja mudraca, i mnogo više od toga, čini materijal ovog ogromnog i dugo nepisanog sklađišta znanja. Uverenje da je ova usmena *Tora*, isto kao i pisana, bila suština onoga što je Bog Mojsiju otkrio na planini Sinaj oduvek je sam temelj judaizma. Jednako je fundamentalno implicitno poverenje u tačnost i pouzdanost naših mudraca i rabina koji su kroz vekove dobijali i dalje prenosili tu *Toru*, iz generacije u generaciju.

Istorija usmenog zakona

Uvodni deo teksta *Etike Otaca* prati istoriju *Usmenog zakona* od Mojsija i Jošue, preko Staraca i Proroka, do Članova Velike Skupštine čiji je posao bio ponovna izgradnja jevrejskog života u Judeji posle povratka iz Vavilona u petom veku p.n.e. Ti ljudi, koji se takođe nazivaju *Soferim* ili *Pisari*, bili su aktivni skoro 300 godina. U toku sledeća dva veka pratili su ih parovi (*Zugot*) učenjaka, od kojih su poslednja dvojica bili Hilel i Šamaj, po kojima su dobile imena dve škole koje su osnovali. S njima počinje era *Tanaim* (Učitelja *Mišne*), a poslednji od njih bio je Juda Ha-Nasi. Nemiri koji su prethodili uništenju Hrama, a dešavali se i posle toga, podrili su i konačno uništili autoritet Visokog Suda koji je bio smešten u Hramu. Taj sud je imao poslednju reč kod tumačenja jevrejskog zakona i tradicije, i time garantovao jedinstvo i kontinuitet. Kada je prestao da funkcioniše, kontroverze koje su izbile među raznim školama pretile su verskim rascepom u telu farisejskog judaizma. Čak i kada su kasnije, u Javneu, te kontroverze pomirene, *Tora* se učila u brojnim školama u kojima je svaki učitelj postupao po tradiciji koju je on sam sledio.

Oblici i sadržaj Usmenog zakona

Ove su se tradicije uobličile u *Mišni*, to jest u zakonskom iskazu koji nije bio povezan sa svojom osnovom u *Svetim spisima*, ili u *Midrašu*, kada se raspravljalo o nekom tekstu iz *Svetih spisa*. Sadržaji su bili ili *Halaha* (pravno ritualno pitanje) ili *Agada*, koja se bavila etičkim tumačenjem *Svetih spisa*.

Rabijev doprinos Usmenom zakonu

Kao što smo ranije videli, Rabi Juda je, tokom studija sa vodećim učiteljima svog vremena, apsorbovao sve te tradicije, i predao ih dalje obogaćene svojim doprinosom. Rabinska literatura, *Mišna* i *Tosefta*, vavilonski i jerusalimski *Talmud*, midraški radovi – u svima se nalazi bogatstvo brojnih tvrdnji koje se pripisuju Rabiju, a koje se bave *Halahom* i *Agadom* i problemima svakodnevnog života. On se često ne slaže sa svojim učiteljima i kolegama, čak i sa svojim ocem. Kada se bavi ranijim kontroverzama, on često nudi sopstvena rešenja. U svojim pravnim tumačenjima i odlukama on pokušava da ne donosi poteškoće zajednicici i pojedincu. Njegove propovedi o tekstovima iz *Svetih spisa*, njegove etičke i verske maksime, sve nose znak njegove duboko religiozne i humane ličnosti, ali i oštrog i originalnog uma.

Mišna: Rane zbirke

Najveći doprinos koji je Nasi učinio *Usmenom zakonu* bila je velika zbirka i uređenje tradicionalnog znanja, koja se naziva *Mišna*. Originalno, *Mišna* je imala značenje *Usmenog zakona* i njegovo proučavanje, za razliku od *Mikra-Spisa*. I zaista, svako učenje nekog individualnog učitelja nazivalo se *Mišna*. U tom smislu razumemo *Mišnu* Rabi Akive ili Rabi Jišmaela ili Rabi Meira ili Rabi Eliezera ben Jakoba. Ovi, ali i drugi učitelji, sačinjavali su svoje zbirke i rasporede u njima, a u korist svojih škola i učenika. Ove rane *Mišnajot* bile su klasifikovane u skladu sa predmetom o kome se radi (kao što je bio slučaj i sa većinom kasnijih podela u Rabijevoj *Mišni*); sa nekim čisto eksternim principom, kao što je autorsko pravo; sa *Edijot* (zakonima koje su podupirala svedočenja učitelja u nekoj određenoj prilici); sa sličnostima kod formulacija (videti *Megila*, poglavlje I, 4-11); sa principima brojeva, na primer onog koji se nalazi u poglavlju V *Etike Otaca*. Takvi uređivački principi, za razliku od onih koji se zasnivaju na slučajevima, olakšavaju učenicima pamćenje *Mišne* – što je najvažnije kod proučavanja *Usmenog zakona*.

Rabijeva Mišna: Poreklo i sastav

U Rabijevo vreme osećala se velika potreba za standardnom *Mišnom*, sveobuhvatnom i autorativnom, za tradicionalnim zakonima i učenjima. Osim toga, postalo je neophodno da se sve to zapiše. Mada *Usmeni zakon* nije bio namenjen zapisivanju, postajalo je sve teže zapamtiti rastuću masu tradicionalnih stvari. U svakom slučaju, učenja su ostala usmena, a ono što je bilo zapisano (i pre i posle Rabija), služilo je samo kao pomoć pri pamćenju. (Međutim, među drevnim i savremenim učenjacima ne postoji generalna saglasnost

u pogledu činjenice da je Rabi sveo *Mišnu* na pisani tekst.) Stoga je, osim potrebe za takvom *Mišnom*, sada postojala i prilika. Rabi je bio prava osoba koja je mogla da pokuša, i da postigne, tako ogroman zadatak.

Rabi je u svoju *Mišnu* uključio i veliki deo materijala koji je bio bar nekoliko stoleća star, a od koga se dobar deo odnosio na uslove koji su postojali dok je postojao Hram. Tu se nalaze brojne kontroverze između škola Hilela i Šamaja, i Rabi Eliezera i Rabi Jošue, i mišljenja drugih učenjaka iz ranih generacija *Tanaim* (učitelja *Mišne*). Mnogo od tih materijala je možda činio supstancu neke vrste *Mišne* koja se učila u školama Rabi Akive i Rabi Jišmaela u prvom delu drugog stoleća. U generacijama koje su sledile, Rabi Meir je imao reputaciju da ima sopstvenu *Mišnu*. U svakom slučaju, Rabijeva *Mišna* obiluje halahičkim kontroverzama koje su postojale među najvažnijim učenicima Rabi Akive – Rabi Jude, Rabi Meira, Rabi Simona ben Johaja i Rabi Jose – kao i među Rabijevim savremenicima. Mnoga pravna mišljenja navedena su anonimno, uglavnom predstavljajući gledišta Rabi Meira. Neka su pripisana „mudracima“, ili samo „drugima“. Sve to zajedno ukazuje na pažljivu uređivačku delatnost Rabija i njegovih saradnika.

Rabijeva Mišna: Raspored i sadržaj

Mišna je podeljena na Šest Poredaka (*sedarim*), od kojih je svaki dalje podelen na rasprave (*maskatot*), a oni dalje na poglavља (*perakim*), i najzad na paragrafe (*helka ili mišna*).

1. Prvi se Poredak (*zraim = seme*) uglavno bavi zakonima poljoprivrede. Sastoji se od jedanaest rasprava, a kao uvod ima opštiju raspravu o Molitvama i Blagoslovima. Ona je praćena raspravama o srodnicima i onim koje se bave obavezama davanja proizvoda sa farmi sveštenicima, levitima i siromasima.

2. Drugi Poredak (*moed = praznici*) se sastoji od dvanaest rasprava o Šabatu, Praznicima i Postovima.

3. Treći Poredak (*našim = žene*) se u sedam rasprava bavi bračnim zakonima i zakonima o verskim zavetima, uključujući i onim o Nazirejima.

4. Četvrti Poredak (*nezikim = štete*) se sastoji od deset rasprava u vezi građanskih, državnih i kriminalnih zakona, organizacijom sudova i njihovim procedurama. Tu spadaju i problemi sa idolatrijom, i poznati *Avot ili Etika Otaca*.

5. Peti Poredak (*kedušim = svete stvari*) se sastoji od jedanaest rasprava, od kojih se deset odnose na službu u Hramu i na žrtve, jedna preostala se bavi zakonima ishrane.

6. Šesti Poredak (*taharot = čistota*) ima dvanaest rasprava koje se tiču zakona verske čistote i nečistote.

Opšta struktura *Mišne*, podela na *sedarim* i rasprave prema temama o kojima se radi je

verovatno najoriginalniji Rabijev doprinos. Uključivanje ranijih zbirki, kao i velika raznolikost tema kojima se bavi, zahtevali su određenu labavost i fleksibilnost principa raspoređivanja. Mada se *Mišna* uglavnom bavi pitanjima zakona – verskih, ritualnih, građanskih, kriminalnih itd. – ona takođe sadrži i bogatstvo opštih tvrdnji u vezi sa etikom, istorijom i naukom. Očigledno je da je Rabi ciljao na mnogo više nego samo na zakonik. Tradicija i učenja tokom mnogih vekova morali su da budu sačuvani, ako je moguće u svom originalnom obliku, čak i onda kada više nisu spadali u tekuću praksu ili u dogovorene stavove učenjaka. Dok je *Mišna* uglavnom kolekcija *Halahe*, odvojene od svog izvora u *Svetim spisima*, u njoj ima mnogo *Midraša*, t.j. tumačenja biblijskih stihova. (Mnogo tradicionalnog materijala je izostavljeno, ali je on sačuvan u rabinskim radovima kao što su *Tosefta, Midrašim i Talmud*.)

Rabijeva Mišna: Stil, jezik i značaj

Ova raznovrsnost je očita i u stilu *Mišne*, u kojoj se ogleda velika raznolikost u skladu sa vremenom nastanka uključenog materijala. *Mišna* zaista ima žestok i konciran – ponekad suviše konciran – sopstveni stil i jezik, različit od onog koji postoji u *Bibliji*. Sam Rabi je nekoliko puta revidirao *Mišnu*, a oblik u kome je došla do nas je prepravljena verzija, mada ne značajno, koju su učinili njegovi učenici i sledbenici u toku generacija koje su sledile. Ona je odmah postala *ona prava Mišna*, autoritativni tekst *Usmenog zakona*. Na njoj se zasnivaju jerusalimski i vavilonski *Talmud*, a generacije učitelja koje su sledile su je diskutovale i uvećale u odnosu na *Mišnu* Rabi Jude. Kao što je Bjalik rekao (u svom eseju *Halaha i Agada*): „Dok su drugi narodi zidali divne katedrale od cigala i maltera da bi iskazali svoje duhovne aspiracije, mi Jevreji imamo katedrale načinjene od reči i ideja, kao što su *Biblija* i *Mišna*, remek-delu Jude Hanasijsa.“

Rabijeva Mišna: Doprinos kolega i učenika

Mada je Rabi Juda bez sumnje bio pokretački duh ovog velikog zadatka, on ne bi sve mogao da postigne bez pomoći rabinskih učenjaka svog vremena, bez svojih prijatelja i kolega koje smo ranije pomenuli, a takođe i bez pomoći učenika od kojih je neke tretirao i ocenjivao kao sebi ravne. Postojala je cela grupa Vavilonjana, koju su predvodili Rabi Čia i njegovi sinovi, njegov nećak Rav (Aba Areka) i njegov prijatelj Samuel – od kojih su poslednja dvojica očevi rabinskog-talmudskog učenja u Vavilonu. Oni su, generacijama kasnije, proizveli vavilonski *Talmud*. Za Rabi Haninu b. Hamu Rabi je, u razgovoru sa Antoniusem, rekao: „To nije ljudsko biće (t.j. to je anđeo)“. Njega je na smrť postavio na čelo svoje Akademije. Levi b. Sisija je zajednici u Simoniji

ovako preporučio: „Dajem vam čoveka koji je jednako dobar kao ja.“ Među njima je bio i Bar Kapara, šaljivdžija i pesnik, čije je neodoljivo šegačenje često dovodilo do nesporazuma sa Učiteljem. Na kraju, ali ne i poslednji, tu su bili i njegovi sinovi Simon i Gamlijel, koji su i sami bili priznati za učenjake i vode. Svi oni i mnogi drugi, predvođeni Patrijarhom, stvorili su duhovnu i učenu atmosferu u kojoj je veliki posao prikupljanja i procenjivanja ogromne mase tradicionalnog materijala mogao da napreduje i na kraju uspe. Neki od njih su dodavali i nastavljavali Rabijev posao tako što su stvarali sopstvene zbirke – kao što su *Tosefta* i određeni midraški radovi. Ali нико од njih nije dostigao tu meru opštег prihvatanja i autoriteta kao što je slučaj sa *Mišnom Rabi Jude Ha-Nasija*.

Poglavlje IV

Ličnost Rabi Jude Ha-Nasija

Postoje mnoge sile koje oblikuju istoriju – političke i ekonomiske okolnosti, verski i kulturni pokreti – ali najvažniji od svih je verovatno sila ljudske ličnosti. Patrijarhova uloga u prelomnom trenutku jevrejske istorije, kao poverenika i najvišeg eksponenta nakupljenog znanja njegovog naroda, može u potpunosti da se razume samo kroz moćnu i mnogostranu prirodu tog velikog i svetog čoveka.

Rabijeva pojava, njegov intelekt, njegovo bogatstvo

Čovek plemenitog i uzvišenog porekla, snažno i moćno građen, visok i veličanstvene pojave, koji poseduje mentalnu snagu retkog sjaja, oštouman i konstruktivnog uma, izuzetne memorije. Učitelji su mu bili najbolji edukatori njegovog vremena, a znanje mu se prostiralo po celom horizontu judejske i helenističke civilizacije njegovog doba. Osim toga, on je bio veoma bogat čovek. Bio je krupan zemljoposednik i poljoprivrednik, gajio raznolike kulture i proizvodio kukuruz, vino, ulje i povrće. Zanimalo se za odgajanje stoke, proizvodnju vune i lana, i sopstvenim brodovima uvozio i izvozio raznu robu. Takav širok spektar poslova održavao je zahvaljujući detaljnom i stručnom znanju. Naravno da je morao da ima celu vojsku radnika, rukovodilaca, zanatlija i farmera. Njegova kuća je održavana na kraljevskom nivou, sa mnogo slуга, konja, mazgi i magaraca, kola i kočijaša. Pričalo se da mu je glavni konjušar bio bogatiji od čuvenog Kralja Šabura iz Persije. Luksuz koji je vladao u njegovom domu bio je ravan luksuzu u kome je uživao sam Antonius. Rečeno je da „od Mojsijevih dana nikо nije video takvu učenost, bogatstvo i moć na jednom mestu“.

Jednostavan život

Sam Rabi je živeo jednostavno i skromno. Rekao je da oni koji do pune mere uživaju na ovom svetu, gube dobrobiti sveta koji dolazi. Hvalio je znanje i umešnost u zanatima, jer se samo tako osigurava pošten život. Pričalo se da je na samrti podigao obe ruke ka nebu i uzviknuo: „Gospodaru sveta, Ti znaš da sam sa svojih deset prstiju obradivao *Toru*, i da ni moj mali prst iz toga nije izvukao nikakvu korist!“ U *Talmudu* postoji napomena da, mada su svi Patrijarhovi troškovi plaćani iz javnih fondova, Rabi nikada nije izvukao nikakvu korist iz svog rada za zajednicu. Naprotiv, potrošio je ogromno bogatstvo za opšte dobro: za vreme godina gladi on je uredio javnu raspodelu kukuruza iz svojih skladišta.

Odnosi sa učenicima i Rimljanim

Lično bogatstvo je Rabiju omogućilo veliku nezavisnost i prestiž u obavljanju visoke dužnosti za koju je bio duboko vezan. Zahtevao je apsolutno poštovanje, naročito od svojih kolega i učenika, mada je njegova skromnost bila poslovna i nije uvek insistirao na svom dostojanstvu. „Sa ponosom sprovodite svoj patrijarhat i održavajte strogu disciplinu među učenicima,“ bio je njegov savet sopstvenom sinu i sledbenicima kada se od njih rastajao. Građanskom ponašanju, smatrao je, treba otac da podučava sina, jednakо kao i *Tori* i zanatima i trgovini. Međutim, on nije želeo da nameće teškoće svojoj zajednici. Bio je veoma taktičan u komunikaciji sa Rimljanim, čak i sa svojim prijateljem Antoniјom. Kada je jednom njegov sekretar počeo pismo Antoniјu rečima „od Jude Patrijarha našem gospodaru, Kralju Antoniјu“, Rabi je pocepoao pismo i zamolio da se napiše „od njegovog sluge Jude, našem Kralju Antoniјu“.

Poniznost

Osim što je bio taktičan i diplomata, Rabi je zaista bio skroman i ponizan. U njegovoј *Mišni* stoji: „Sa Rabijevom smrću umrla je i poniznost“. Mnogi su primeri kako je prihvatao tuđe kritike, čak i od učenika od kojih je, po njegovim rečima, najviše naučio. Ponizno se divio ljudima iz prethodne generacije, naročito svom učitelju Rabi Joseu. Ipak, nije smatrao da samo godine života donose znanje i mudrost (*Etika Otaca*, poglavље 4, 27).

Svetost

Istorija pamti Rabija po njegovoј poniznosti, ali još više po njegovoј svetosti i strahu od greha. On je jedini smrtni čovek kome je jevrejska istorija dodelila epitet „sveti“. To je ime stekao kroz apsolutnu i primernu skromnost i čistotu. Iz svojih

misli i života uklonio je sve što je bilo nečisto i nisko.

Milosrđe i milost

Kao što smo ranije videli, Rabi je bio veoma milosrdan čovek. Neprekidno je razmišljao o dobrobiti učenjaka i njihove dece. Neke od njih je spasao od bede, druge od moralne propasti. Čak su i čerke Eliše ben Abaja (Ahera), jeretika i apostate, koji je nekada bio vodeći učitelj, izazvale Rabijevu sažaljenje, pa im je pružao pomoć kad god su ga podsetile koliko je njihov otac bio učen. Dok je na takav način brinuo o učenima i njihovim porodicama, prezirao je *am haarec* – neznanje i neznanice je smatrao opštrom opasnoću. Kada je jednom odbio da pomogne nekom takvom, jedan osetljivi učenik ga je podsetio da milosrđe ne treba da bude ograničeno samo na učene – pa je rado prihvatio tu lekciju. Kada je jednom tele iz njegove štale, koje su vodili na klanje, pokušalo da se sakrije pod njegov ogrtić, on mu je grubo rekao „Idi, to je tvoja sudbina“. *Talmud* izveštava da je zbog toga triнаest godina intenzivno patio i da mu je kazna skinuta tek kada je citirao stih „Dobar je Gospod svima i žalostiv na sva dela svoja“ (*Psalmi*, 145, stih 9) i zabranio svom kućepazitelju da pobije okot jedne lasice. Božanski sud o Rabiju bio je, po *Talmudu*, „Kao što je on bio milostiv, neka prema njemu i mi budemo milostivi.“

Vera

Tako retki karakterni kvaliteti nisu mogli da budu samo nasleđeni kao dar prirode. Oni su u velikoj meri posledica obrazovanja a naročito samoobrazovanja. U njima se prepoznaje duboko religiozan pogled na svet čoveka koji se boji Boga, modelovan prema velikim primerima i prema samom božanskom idealu. „Koji je ispravan put koji čovek treba da izabere za sebe?“ pita Rabi u dobro poznatom tekstu iz *Mišne* (*Etika Otaca* II, 1), a onda daje odgovor: „Onaj koji mu donosi slavu ili njegovom Tvorcu i koji donosi slavu od strane ljudi; koji obraća pažnju na dostojanstvenu svetlost *Micve* od koje nagrada zaista nije poznata; koji pažljivo sračunava duhovnu ili materijalnu dobit i gubitak u svemu što čini, dobro ili loše; koji uvek ima na umu da Bog gleda, čuje i pamti sve i ne dozvoljava čoveku da podlegne moći greha“. Međutim, ljudi zaista greše pa stoga on, svetac, uzvikuje: „Teško nama na Sudnjem Danu, teško nama zbog Dana Prekora!“ Sklonost zlu je uvek blizu i hoće da nas odvede na stranputicu i da učini da izgubimo svoj deo u svetu koji će doći. Pa ipak, mnogo je ljudi koji su taj svet pokorili za sebe svojim dobrim delom u jednom jedinom trenutku.

Molitva

Religija, veza između Boga i čoveka, nezamisliva je bez molitve. Rabi je sastavio neke jako lepe

molitve. Jedna od njih je sastavni deo naše svakodnevne jutarnje molitve (P.B. str. 7, paragraf 2): molitva za izbavljenje od zla koje dolazi od zlih ljudi i lošeg društva. Kada mu je rečeno da će mu jabukovača izlečiti stomačne probleme, našao je neku koja je bila sedamdeset godina stara i blagoslovio Boga „Koji je predao Svoj svet čuvarama“. Sastavio je i naročito promišljenu molitvu i blagoslov koji treba da kaže gost za stolom svog domaćina. Rabi je zaista bio veoma osetljiv čovek. Etički prekor koji postoji u nekim od stihova Svetih spisa mogao je lako da mu natera suze na oči. U srcu je bio toliko prijemčiv za utiske i human, čak i na uzvišenom položaju koji je zauzimao.

Rabijeva bolest – Njegov testament

Rabi je strpljivo i ponizno prihvatao duge godine svoje bolesti. Kada je osetio da mu se bliži kraj, okupio je svoju decu i bliske saradnike oko sebe da bi im preneo svoju poslednju volju i testament. Preneo je na njih staranje o dobrobiti i poštovanju njegove udovice; u njegovoj sobi nije trebalo ništa menjati; svetlo je trebalo da gori, sto je trebalo da bude postavljen a postelja pripremljena. Oni koji su se o njemu starali tokom njegovog života trebalo je to da učine i kod njegovog umiranja. Vreme žaljenja nije trebalo da bude duže od trideset dana. Njegov stariji sin, Gamlijel, trebalo je da nasledi njegov položaj, ali samo na političkim i administrativnim funkcijama; njegov mlađi sin, Simon, verovatno učeniji od dvojice sinova, trebalo je da bude *Haham* uz njegovog omiljenog učenika Rabi Hanine b. Hama, koji je bio postavljen za rukovodioca Akademije.

Kraj

Njegove patnje su postale neizdržljive, ali kada je poslednji put uzdahnuo niko se nije usuđivao da objavi vest narodu Seforisa – narod je zapretio da će ubiti glasnika sa takvom vešću. Najzad je Bar Kapara izašao na balkon i, uzdižući se na vrhunac svog pesničkog genija, uzviknuo: „Andeli i smrtnici su se borili za Kovčeg, onda su Andeli pobedili smrtnike, i Sveti Kovčeg je bio osvojen“ Narod je pitao: „Da li je umro?“, a Bar Kapara je odgovorio: „To ste vi rekli, ne ja!“

Grobnica Rabi Jude Ha-Nasija

Citati iz Mišne

Čitanje Šema

Od kog vremena uveče sme da se čita Šema? Od vremena kada sveštenici uđu (u svoje kuće) da jedu svoju Podizanu-ponudu, pa sve do kraja prve straže (jedna trećina noći, t.j. 10 sati uveče). To su reči Rabi Eliezera. Ali mudraci kažu: Do ponoći. Raban Gamliel kaže: Do nailaska zore. Njegovi su sinovi jednom došli sa banketa kući posle ponoći. Kazali su mu: „Nismo kazali Šema“. On im je rekao: „Ako se još nije javila zora još uvek ste obavezni da kažete Šema...“ Zbog čega su onda mudraci kazali: do ponoći? Da bi sprečili čoveka da greši. (*Berahot I, 1*)

Nagrada

... Ovo su stvari čije plodove čovek uživa na ovom svetu, dok mu glavnica ostaje u svetu koji dolazi: poštovanje oca i majke, dela milosrđa, mirenje ljudi; ali je učenje *Tore* jednako svemu tome. (*Pe'ah I, 1*)

Pokajanje

Ako čovek kaže: „Grešiću, pa ču se pokajati, pa ču ponovo grešiti, pa se pokajati“, neće dobiti priliku da se pokaje. Ako kaže „Grešiću pa ču se pokajati na Dan Pokajanja“, onda mu neće biti dozvoljeno pokajanje na Dan Pokajanja. Jer je moguće pokajati se za prekršaje koji su između čoveka i Boga na Dan Pokajanja, ali se ne može pokajati za prekršaje između čoveka i čoveka na Dan Pokajanja, osim ako je učinjen mir sa drugim čovekom. Rabi Akiba je rekao: „Blagosloven da si ti, o Izraele! Pred kim si učinjen čistim i ko te čini čistim? Tvoj Otac na nebesima; kao što je zapisano: Pokropiću vas vodom čistom, i bićete čisti“. (*Ezekiel 36:25*)

Dani Suda

Svetu se sudi tokom četiri perioda godišnje: na *Pesah*, u vezi žitarica; na *Šavuot*, u vezi plodova drveća; na dan *Roš Hašana* svi koji dolaze na svet prolaze ispred Njega kao mlade ovce, jer je zapisano: „On koji je stvorio sva srca njihova, i zna sva dela njihova“ (*Psalmi 33:15*); i na *Sukot* kada se sudi u vezi vode. (*Roš Hašana I, 2*)

Mojsijeve ruke

„Dokle Mojsije držaše ruke svoje u vis nadbijahu Izraelci, a kada je spuštao ruke Amalek je nadvlađivao“ (*Izlazak 17:11*). Da li to znači da su Mojsijeve ruke mogле da pobede ili da izgube u ratu? Namera je da vam se kaže da dokle god je Izrael upravlja svoje misli u visine, dokle god je podvrgavao svoja srca Ocu na nebesima, on je pobedivao; kada nije, bivao je poražen. Na sličan

način se može tumačiti i: „Načini zmaja ognjenog i metni ga na jednu motku i koji god bude ujedan i pogleda u njega, sačuvaće život svoj“ (*Brojevi 21:8*). Da li je zmaj/zmija mogla da ubije ili da sačuva život? To, međutim znači da, sve dok je Izrael upirao svoje misli u visine i podređivao svoje srce Ocu na nebesima, bivao je izlečen; kada nije – sahnuo je. (*Roš Hašana III, 8*)

Siromaštvo i bogatstvo

Rabi Meir kaže: Čovek uvek mora da uči svog sina čistoj i lakoj trgovini/zanatu, i da mu dozvoli da se moli Onome kome bogatstvo i imovina pripadaju, jer nema posla u kome ne postoje i bogatstvo i siromaštvo. Siromaštvo ne potiče od posla, već zavisi od čovekovih zasluga. (*Kidušin IV, 14*)

Otac i Učitelj

Ako neko može da povrati bilo svoju izgubljenu imovinu, ili imovinu svog oca, njegova imovina ima prednost; ako svoju ili svog učitelja, njegova imovina ima prednost; očevu ili učiteljevu, učiteljeva imovina ima prednost – pošto je očeva zasluga samo što ga je doneo na ovaj svet, ali njegov učitelj, koji ga je naučio mudrosti, nosi ga na svet koji će doci; ali ako je njegov otac bio učenjak, onda njegov otac ima prednost. Ako su njegov otac i njegov učitelj svaki nosili teret, prvo treba da olakša učitelju a tek posle ocu. Ako su i njegov otac i učitelj u zatvoru, prvo mora da otkupi učitelja a tek posle oca; ali ako mu je otac bio učenjak, prvo mora da otkupi oca a tek posle učitelja. (*Baba Mecia II, 11*)

Radnici

Ako čovek unajmi radnike i da im nalog da počnu (sa radom) rano, i da rade do kasno, dok lokalni zakon ne nalaže rani početak i kasni zavrsetak, nije dozvoljeno terati radnike (da tako urade). Ako je lokalni običaj da se radnicima da hrana, to mora da se učini. Svaki (sporazum) se rukovodi lokalnim običajima. Dogodilo se jednom da je Rabi Johanan, sin Matije, rekao svom sinu: „Idi iznajmi neke radnike za nas“. On je otišao i dogovorio da im se daje hrana. Kada se vratio ocu, ovaj mu je rekao: „Sine moj, čak i da im obezbediš hranu dostojnu Kralja Solomona, ti nisi učinio ono što ti je dužnost. Jer oni su potomci Abrahama, Isaka i Jakova. Zato, pre nego što počnu da rade, idi i reci im: Vi ste unajmljeni pod uslovom da prema meni nemate nikakvih zahteva u vezi sa hranom, osim za hleb i grašak“. Rabi Simeon, sin Gamliela, je rekao: „Nije trebalo da to kaže (njima) pošto se svaki (sporazum) rukovodi lokalnim običajem“. (*Baba Mecia VII, 1*)

Jedinstvena duša

Čovek je stvoren kao jedinstvena individua da bi te naučilo da onaj ko uništi jedan ljudski život, prema Svetim spisima se računa kao da je uništio ceo univerzum; a onaj ko spase jedan ljudski život, prema Svetim spisima se računa kao da je spasao ceo univerzum. Čovek je stvoren sam da bi se objavila veličina Svetog, neka je On blagosloven. Jer kada čovek jednim kalupom napravi mnogo novčića, oni svi liče jedan na drugi; ali vrhovni Kralj nad Kraljevima, Sveti, neka je blagosloven On, svako ljudsko biće stvara pomoću kalupa kojim je stvoren prvi čovek, ali nijedno ljudsko biće nije isto kao drugo ljudsko biće. Stoga je obaveza svakog pojedinca da kaže: „Svet je stvoren za mene“. (*Sanhedrin IV, 5*)

NEKOLIKO CITATA IZ TALMUDA I MIDRAŠA U VEZI SA RABIJEM I NJEGOVOG UČENJA

Sunce se podiže

Kada je umro Rabi Akiba njegov naslednik je rekao da nijedan pravednik ne odlazi sa ovog sveta sve dok se ne stvori pravednik kao što je on, kao što je rečeno: „Sunce izlazi, sunce zalazi“ (*Propovednik 1:5*). (*Kidušim 72b*)

Poštovanje oca i majke

Rabi je rekao: „Onaj-koji-je-kazao-i-svet-je-nastao da voli kada su otac i majka poštovani, jer on to poštovanje smatra poštovanjem prema sebi, ljubav prema njima kao ljubav prema Sebi, psovanje njih kao psovanje Sebe. (*Mehilta o Eksodusu 10, 14*)

Izbor zanata

Rabi je imao običaj da kaže: „Svet ne može bez proizvođača parfema ali i bez onoga koji štavi kože. Ipak: srećan je onaj čiji je posao da pravi parfeme, i teško onome koji štavi kože“. (*Pesahim 65a*)

Molitva koju kaže gost

... domaćin lomi hleb a gost kaže blagoslov: „...Neka bude Njegova volja da domaćin ne bude osramoćen na ovom svetu i da ne bude osramoćen na svetu koji dolazi“. Ovim rečima Rabi dodaje: „I neka ima napretka i neka doda na sve što poseduje, i neka njegova imovina napreduje i bude blizu grada (da može lako da se poseti) i neka onaj ko optužuje nema moći ni nad radom njegovih ruku niti nad radom naših ruku i neka ni pred njim niti pred nama ne iskrstne ni najmanja pomisao na greh, prekršaj ili zlo od sada pa zauvek“. (*Berahot, 46a*)

HRONOLOŠKA TABELA I

Nova era

68-70	Jevrejski rat I (Vespazijan i Titus)
70	Titus razara Hram
117	Jevrejski rat II (Kvietus)
132-135	Jevrejski rat III pod Bar Kohbom (Hadrian)
135	Pad Beitara – Hadrianovi zakoni, progon Jevreja. Smrt Rabi Akibe
138	Kraj Hadrijanovih progona
153	Ustanak i progon pod Antoninusom Piusom
164-175	Avidius Kasius gospodar Sirije
176	Ustanak i progoni pod Markusom Aureliosom

HRONOLOŠKA TABELA II

*Rimski imperatori, Patrijarsi**

Hilel (30 p.n.e - 10 n.e.)
Simon (10 n.e - ?)
Gamliel I (? - 60)
Vespazijan (69-79)
Simon ben Gamliel (60 – 70)
Titus (79 – 81)
Johanan ben Zakai (70 – 80)
Domicijan (81 – 96)
Gamliel II (80 – 115)
Nerva (96 – 98)
Trajan (98 – 117)
Hadrijan (117 – 138)
Antoninus Pius (138 – 161)
Simon ben Gamliel II (? – 160)
Markus Aurelius (160 – 180)
Juda I (Ha-Nasi) (160 – 192)

*Datumi koji se odnose na Patrijarhe su približni, a o nekim među istoričarima postoje velike razlike u mišljenjima.

Preveo Brane Popović

30. decembar 1872 - 16. decembar 1925.

Aron Šimel

Hercl pre Hercla

Petnaest godina pre Herclove knjige „Jevrejska država“, doktor po imenu Leon Pinsker pozvao je Jevreje da potvrde svoju čast tako što će se oslobođiti poniženja dijaspore.

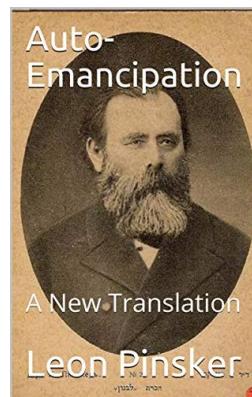
Deca u pogrebnoj povorci na sahrani Leona Pinskera, 25. juna 1934. (Zoltan Kluger/Government Press Office)

Samо nekoliko dana pre nego što je objavljena knjiga „Jevrejska država“, 10. februara 1896. godine, Teodor Hercl je u svom dnevniku pisao o jednoj drugoj knjižici, na koju je tek malo pre toga naišao. Zapazio je da je vrlo slična njegovoj, i zapisao: „Steta da nisam pročitao taj rad pre nego što je moja knjiga štampana. S druge strane, dobro je da nisam znao za nju, jer da jesam – možda bih odustao od svog rada“. Iznenadjuje da bi Hercl, čovek koji je svoj život posvetio cionizmu, tako lako odustao od štampanja „Jevrejske države“ i vođstva u cionističkom pokretu.

Knjižicu „Autoemancipacija! Poziv Jevrejina iz Rusije svojoj braći“ napisao je lekar Leon Pinsker, posle niza pogroma koji su se širili južnom Rusijom. Mada publika kojoj se Pinsker obraćao – dobrostojeći Jevreji iz Evrope, koji su imali sredstava i sposobnosti da organizuju nacionalno buđenje – jedva da je i primetila knjigu, ona je imala ogromnog uticaja na njegove sunarodnike u Istočnoj Evropi. Više od petnaest godina pre Prvog cionističkog kongresa, ona će postati manifest ponovnog uspostavljanja jevrejskog života u Zemlji Izraela. Ona je u potpunosti od suštinskog značaja za priču o stvaranju jevrejske države, jednako kao i Herclov rad. Istorija cionizma obično počinje Herclom i suđenjem Drafusu, za koje se kaže da je u njemu probudilo svest o opasnostima antisemitizma. Navelo ga je da se zapita o svojim asimilacionističkim prepostavkama, i da prihvati ideju o jevrejskoj državi. Zatim je, na kongresu u Bazelu 1897., osnovao Cionističku organizaciju koja je prokrčila put – uz izvesna zastajkivanja i smetnje – do Balfurove deklaracije 1917. godine i do nezavisnosti Izraela tri decenije kasnije.

Nevolja sa ovom opšteprihvaćenom pričom jeste da su se, u vreme kada se Hercl pojavljuje na sceni u Zapadnoj Evropi, Jevreji iz Istočne Evrope već skoro petnaest godina selili u Palestinu, u malom ali značajnom broju. Migraciju i nastanjivanje u Palestinu nadgledala je labava konfederacija lokalnih organizacija, poznata pod zajedničkim imenom *Hovevei Cion* (Zaljubljenici u Cion). Tu je organizaciju vodio Pinsker. Čak su i odgovorni istoričari, svesni generalnih mana dogmatizovanog narativa, bili spremni da umanje te rane pojave cionizma i da ih spuste na nivo prologa, ako ne i na propali prvi pokušaj. Volter Laker (Walter Laqueur) posvećuje osam stranica pokretu *Hovevei Cion* u svom 600-strana dugom delu „Istorijski cionizam“. To poglavje je nazvano „Prethodnici“. Trotomna istorija cionizma Davida Vitala posvećuje više pažnje pokretu *Hovevei Cion*, ali ipak jasno napominje da je to bila samo prethodnica prave stvari.

Nije takav stav bez osnova. Pokret *Hovevei Cion* se mučio sa unutrašnjim sukobima i nedostatkom novca. Njegovi posvećenici su mahom bili intelektualci koji su dospeli u otomansku Palestinu potpuno nepripremljeni za poljoprivredne poslove o kojima su sanjali. Misli se da se između 1881. i 1905. godine oko polovina jevrejskih naseljenika ili vratila u Rusiju, ili je potražila zelenije pašnjake u Americi. Ako se sudi prema standardima Herclove političke strategije, čiji je cilj bio da jevrejska država stekne podršku velikih sila Evrope ili Otomanske imperije, ova naselja nisu postigla ništa.

Pa ipak, „Autoemancipacija!“ je igrala suštinsku i trajnu ulogu u potrazi za sticanjem jevrejske države u Zemlji Izraela. Sama njena ideja je u centru cionističkog etosa: Jevreji moraju da preuzmu odgovornost za sopstveni život i ne mogu da se pouzdaju u dobre namere nejевrejskih režima. Bez obzira na sličnosti koje je Hercl primetio između Pinskerovog manifesta i svog sopstvenog, samo je Pinsker ideju o oslanjanju na same sebe stavio u centar. Zbog toga je, dok je Hercl tragaо za legitimitetom koji bi spoljnji vladari udelili Jevrejima, Pinsker težio uspostavljanju činjenica na terenu. Tako je on predsedavaо prvom koordin-

niranom naporu da se ponovo uspostavi prisustvo Jevreja u Zemlji Izraela. Pinsker i *Hovevei Cion* su započeli komplementarnu alternativu herclijanskom cionizmu koja je preživela do osnivanja države, i čije su lekcije jednako važne i danas. Produktivna napetost između dva pristupa dovela je do uspeha 1948. godine, pre 75 godina.

Pinsker

Da bi se razumeo ovaj zaboravljeni deo cionizma, mora se početi od samog Pinskera. Rođen je 1821. godine u poljskom gradu Tomažovu (Tomaszów). Bio je mali kada je njegov otac (Simha Pinsker) preselio svoju porodicu u kosmopolitsku luku Odesa. Simha je bio *maskil*, odani pristalica jevrejskog prosvetljenja (*Haskala*), poznati učenjak među Karaitima – članovima jevrejske sekte kolja je nastala početkom srednjeg veka, a čije se odbacivanje *Talmuda* i drugih rabinskih tradicija bez sumnje dopadalo senzibilitetu *Haskale*. Odesa je u 19. veku bila stecište *maskilim* i reformatora koji su jedva čekali da se odvoje od striktnog tradicionalizma *štetla*. Simha je pomogao kod osnivanja prve moderne jevrejske škole u gradu. U njoj je Leon stekao osnovno obrazovanje i naučio ruski jezik. Simha je podučavao o Prorocima i Spisima (odeljci *Biblije* koji su obično zanemareni u tradicionalnijim jevrejskim školama), ali i hebrejskoj gramatici i praktičnom knjigovodstvu. U kući Pinskerovih govorio se nemački jezik koji je smatran jezikom zapadne civilizacije. U vreme kada je većina Jevreja u Rusiji govorila *jidiš*, do izvesne mere poznavala čitanje i pisanje na hebrejskom i znala tek dovoljno lokalnog jezika (često poljskog ili ukrajinskog) da bi mogla da se snalazi u svakodnevnim poslovima, mladi Leon je je u potpunosti znao dva važna nejевrejska jezika. Na njega je takođe uticala ležerna atmosfera Odesa, u kojoj su Jevreji relativno slobodno komunicirali sa nejevrejskim susedima i imali opušten odnos spram svoje religije. Još 1830. godine mogli su se Jevreji Odesu videti kako idu u operu, zajedno sa Rusima, što je bilo neviđeno u bilo kom delu ruske imperije. To je bio dobar razlog da jevrejski tradicionalisti slože izreku: „vatre pakla gore sedam milja oko Odesu“.

Naoružan svojim modernim znanjem, Leon je postao jedan od malobrojnih Jevreja koji su studirali na medicinskom fakultetu u Moskvi. Posle diplomiranja vratio se u Odesu i dobar deo svog života radio kao lekar. Mada je očuvao svest o svom jevrejskom poreklu i brigu u vezi sa odnosom među Jevrejima, Pinsker je svakodnevno govorio ruski, čitao rusku literaturu i redovno imao kontakte sa Rusima nejevrejima. Verovao je da bi svi Jevreji u Rusiji trebalo tako da žive. *Maskilim*, među koje je Pinsker spadao, verovali su da je antisemitizam proizvod ponašanja Jevreja kao stranaca, i da će ta pojava lagano nestati kako se budu utapali u rusko društvo i demonstrirali svoju

lojalnost prema režimu. Ovo poslednje Pinsker je to učinio služeći kao vojni lekar tokom Krimskog rata (1853-1856).

Pri kraju tog rata umro je reakcionarni Car Nikolaj I, koji se prema Jevrejima odnosio prezirno i sa sumnjom. Njegov sin i naslednik, Aleksandar II, bio je, za razliku od oca, reformator. On je 1860. oslobođio kmetove, modernizovao pravni sistem, smanjio cenzuru i olabavio neke od diskriminacionih zakona koji su se odnosili na Jevreje. Puni optimizma koje je novo doba donosilo, *maskilim* su bivali sve uvereniji da će uskoro steći ravnopravnost pred zakonom – koju su njihovi sunarodnici na Zapadu već imali.

U to je doba procvetala jevrejska štampa u Rusiji, a Odesa je bila centar te pojave. Pinsker je redovno slao svoje priloge jevrejskim novinama na ruskom jeziku, često anonimno. Dalje, on je bio jedan od tri osnivača Organizacije za promociju prosvetljenja među Jevrejima, ogranka u Odesi. Ta se organizacija zalagala za sekularno obrazovanje, poznavanje ruskog jezika i liberalnu integraciju. Nade Pinskera i njegovih istomišljenika – *maskilim* – ubrzo su raspršene.

U Odesi je 1871. izbio pogrom. Ovaj nasilni talas, kao i rašireno uverenje (tog puta pogrešno) da je stvar organizovala ruska država, podrili su veru u progres među liberalnim Jevrejima. Izdavačke i organizacione aktivnosti među jevrejskom inteligencijom u Odesi su splasnule, a neki od njih su počeli da se pitaju da li su osnovane njihove prepostavke o budućnosti Jevreja u Rusiji. Pinsker je začutao i vrlo malo se zna o čemu je tih godina razmišljao. Trebalo je da dođe do još jedne, ubistvenije erupcije antisemitskog nasilja, da bi on prestao da čuti.

Radikalni članovi jedne revolucionarne grupe su aprila 1881. godine ubili Aleksandra II. Jedna od članica grupe koja je izvela taj zadatak bila je Jevrejka Hesia Helpman. Ta je informacija, u kombinaciji sa široko raširenim antisemitskim verovanjima, kao i glasinama koje su se brzo širile, izazvala talas pogroma, većinom na prostoru današnje Ukrajine. To se nastavilo i 1882. godine, i dovelo do ogromnih pljački i uništenja imovine. U poređenju sa kasnijim antijevrejskim izlivima izgubljeno je relativno malo života, ali je takvo nasilje izazvalo šok čak i u zemlji u kojoj su Jevreji konstatno trpeli društvenu i pravnu diskriminaciju. *Maskilim*, kao što je bio Pinsker, od svega je najviše uznemirio odgovor koji je došao od obrazovanih i navodno progresivnih Rusa. Umesto da izraze saučešće ili ljutnju, ruski nejevrejski liberali su uglavnom bili ravnodušni. Šta je još gore, radikali su se veselili nasilju, napade gradskih radnih masa na Jevreje su smatrali legitimnim napadom na ugnjetačku buržoaziju.

Pogromi su bili momenat u kome je Jevreje Rusije „napala i opljačkala realnost“, što je bila čuvena fraza koju je smislio Irving Kristol. Nespremnost Rusa da pomognu Jevrejima u vreme

kada im je pomoć bila neophodna, navela je *maskilim*, kao što je bio Pinsker, da se upitaju da li su njihove najosnovnije pretpostavke bile tačne. Svako rešenje koje bi zavisilo od dobre volje i prihvatanja od strane ruskih intelektualaca i ruske države, da se neobrazovane mase i ne pominju, bilo je bajka. Umesto da nastoje da se integriru u nejvrejski svet koji ih nikada neće prihvatiti, Jevreji su morali da prokrče sopstveni put. Potreban im je bio kolektivni nacionalni pokret, umesto da se trude da ostvare pojedinačna prava. Tokom leta 1882. godine Leon Pinsker je te ideje stavio na papir, i tvrdio da je jedino rešenje jevrejskog pitanja bilo stvaranje nezavisne države. To je bila knjižica „*Autoemancipacija!*“

Autoemancipacija

„*Autoemancipacija!*“ je bio kratak tekst. Njegova verzija na engleskom jeziku štampala je Američka federacija cionista 1916. godine, i imala je tek 23 strane. Počinje čuvenim Hilelovim rečima iz *Talmuda*: „Ako nisam za sebe, ko će biti za mene? A ako ne sada, kada?“ (namerno i zgodno izostavljen je srednji deo: „Ako sam samo za sebe, šta sam ja?“). Odatle pa nadalje, tekst pažljivo raščlanjava „jevrejsko pitanje“ i muke Jevreja kako na Istoku tako i na Zapadu, nudeći rešenje na kraju. Mada nije bilo nikakvog direktnog predloga kako da se taj cilj postigne, nudio je nešto važnije: potpunu reorientaciju u borbi Jevreja za jednakost, koja je odjeknula u svakom Jevrejinu koji je taj tekst pročitao. Završavao se pozivom na akciju: „Pomozi sebi, pa će ti i Bog pomoći!“

Pinsker je odbacio pretpostavku da će antisemitizam postepeno izbledeti dok se Jevreji lagano integriru u nejvrejski svet. Pogromi su ga uverili da je antisemitizam stalna karakteristika nejvrejskog pogleda na svet, najbolje objašnjena medicinskim terminima: „psihička aberacija“. Pinsker je pisao da je „judeofobija“ (naziv koji je odabrao za takvo stanje) nasledna i kao bolest se prenosi već 2000 godina, neizlečiva“. Stoga Jevreji ne mogu da steknu prihvatanje time što će promeniti svoje ponašanje ili što će demonstrirati svoju sposobnost da budu građani ili putem racionalnog ubedivanja.

Šta izaziva tako patološku mržnju? Jevreji, gde god da žive, uvek su stranci. Po Pinskerovom mišljenju, sasvim je prirodno da nacije nemaju poverenja u strance koji žive među njima, ali Jevreji navlače posebno neprijateljstvo kao „stranci par excellance“, koji nisu stranci samo na jednom mestu već svuda gde se pojave. Nemaju doma u kome mogu da žive, a da nemaju teret koji nose stranci.

Još gore, izgon koji traje skoro 2000 godina, oduzeo je Jevrejima nacionalnost i od njih načinio „tajanstvenu formu živih mrtvaca koji se kreću među živima. Utvare ljudi koji liče na duhove, bez jedinstva ili organizacije, bez zemlje“. Pošto su

izgubili svoje „nacionalno samopoštovanje“, sasvim je prirodno da ih nejvreji preziru. Pinsker je primetio da Jevreji predstavljaju suprotnost onoga što se smatra dobrim gde god da su se našli: „za žive, Jevrejin je mrtav čovek, za domorodce je stranac i skitnica, za posednike je prosjak, za sirotinju je eksplotator i milioner, za patriote je čovek bez sopstvene države, za sve klase je omraženi konkurent“. Ukratko, Jevreji će uvek biti anatema, i ne smeju se nadati da će biti prihvaćeni. Takva procena je Pinskera dovela do potpuno novog načina razmišljanja o mogućnosti popravljanja okolnosti u kojima Jevreji žive. Ako već ne mogu biti prihvaćeni u društvu nejvreja, dalja potraga za prihvatanjem je ponizavajuća. „Pokušavajući da se spoje sa drugim narodima,“ pisao je on, „Jevreji su se namerno odrekli, do izvesnog stepena, sopstvene nacionalnosti. Međutim, oni nigde nisu uspeli da steknu priznanje da su stara osedeoci istog ranga.“ Čak, a možda i pogotovo u Zapadnoj Evropi, gde su uživali punu političku jednakost, nikad nisu bili prihvaćeni od sugrađana, i uvek su bili podsećani da njihova politička prava zavise od dobre volje nejvreja. Ta fragilna nedodređenost ih je zauvek držala u brizi zbog eventualnog gubitka prava.

Hercl će kasnije smatrati da bi nova politička teorija mogla da pruži odgovor na te izazove, a Pinsker je razmišljanjem došao do istog zaključka. Jer, ako je judeofobija, ta nasledna psihička aberacija, posledica toga što Jevreji nemaju svoje mesto i uvek su rasuti, rešenje bi trebalo da bude u oživljavanju jevrejske nacije. Pinskerovim rečima: „Naša je obavezujuća dužnost da sve svoje preostale moralne snage usmerimo ka ponovnom uspostavljanju sebe kao žive nacije, da bismo time konačno stekli bolje uklopljeni i dostojanstveniju ulogu“. Jednom, kada bi se jevrejska nacija vratila u život, Jevreji bi zauzeli svoje mesto među svim drugim nacijama kao jednaki. „Odnosi među nacijama mogu da se podese na fer način kroz eksplicitno uzajamno razumevanje, razumevanje zasnovano na međunarodnim zakonima, sporazumima, a naročito kroz određenu jednakost po važnosti i uzajamno priznatim pravima, kao i na uzajamnom poštovanju.“ I tada bi nedostajalo poverenja u Jevreje, jer 2000 godina duga mržnja ne bi jednostavno nestala – što je procena koja se pokazala tačnijom od Herclovi optimističkih prognoza – ali bi se bar ušlo u „podnošljiv modus vivendi“ koji je karakterističan među drugim nacijama.

Potraga za emancipacijom – što je zajednički termin za uklanjanje diskriminatorskih zakona koji su do 19. veka određivali život Jevreja u celoj Evropi, u potpunosti se oslanjala na dobru volju nejvreja. Pod „autoemancipacijom“ Pinsker je podrazumevao da bi Jevreji morali da postanu gospodari sopstvene sudbine: „Više nemamo pravo da svoje nacionalno blagostanje u potpunosti stavljamo u ruke drugih naroda, i da ih činimo

odgovornim za naše nacionalne nesreće... Moramo da pronađemo svoju čast i svoje spasenje, ne kroz iluzije i samozavaravanje već kroz ponovno uspostavljanje nacionalnog jedinstva kao zajednica.“ Da bi se ponovo uspostavila ta nacionalna veza, povratila nacionalna čast, i postiglo ono što je Pinsker nazvao „najveći posao oko samoslobodenja“, on je na početku zastupao postupak po kome bi Jevreji našli zemljište koje bi moglo da se kupi, dovoljno plodno i produktivno da bi moglo da podrži potencijalno stanovništvo od više miliona. Ono mora da bude „uniformno i neprekidno u svojoj veličini“ jer je rasejanje ono što je Jevreje lišilo nacionalnosti. Na njemu bi Jevreji mogli da stvore sopstvenu državu, bezbednu luku u koju bi njihovi ugnjeteni sunarodnici mogli da se usele u masama. Pinsker je bio posvećen nalaženju teritorije bilo gde, koja bi zadovoljila zamišljene uslove.

Dok je pisao svoju knjigu „*Autoemancipacija!*“, Pinsker je bio svestan malog ali neprekidnog toka migracije iz Rusije i Rumunije u Zemlju Izraela, ali je verovao da je taj „neodoljivi pokret u smeru Palestine“ bio „greška“. To zadnje dvorište Otočanske imperije bilo je negostoljubivo, sa neznačnim prirodnim resursima, sa zemljom koju je teško obrađivati, naročito za Jevreje iz Istočne Evrope koji nisu navikli na takvu klimu i koji nemaju iskustva u poljoprivredi. Međutim, 1884. godine, na pitanje gde bi Jevreji mogli sebi da nađu utočište, Pinsker je odgovorio: „Mudri ljudi na ovo pitanje odgovaraju sleganjem ramena, ali običan svet spremno odgovara – iseljavanjem u Palestinu“. Postao je svestan vrednosti strasti koju narod iskazuje, i prihvatio odlučan odgovor običnog jevrejskog naroda koji je želeo stvaranje jevrejske države u Zemlji Izraela, bez obzira na praktične poteškoće koje je sama zemlja nametala.

Zaljubljenici u Cion

Pinsker je 4. novembra 1884. godine otvorio prvu javnu skupštinu *Hovevei Cion*, „Zaljubljenika u Cion“, koja je održana u Katovicama, u mestu koje je sada u Poljskoj. Konferencija u Katovicama se odigrala trinaest godina pre Hercegovog Prvog cionističkog kongresa. Prisustvovali su predstavnici nezavisnih lokalnih organizacija, uglavnom iz Rusije, koji su prikupljali novac i omogućavali iseljavanje iz Rusije i nastanjivanje u Zemlji Izraela. Ove početne grupe imale su ograničenu finansijsku podršku i nikakave diplomatske veze. Pošto je u carskoj Rusiji bila ograničena sloboda udruživanja, tehnički one su bile ilegalne. Zbog toga je i prva konferencija održana u Katovicama, mestu koje je tada bilo u Nemačkoj, neposredno izvan granice Rusije. „Zaljubljenici u Cion“ nisu bili raspoloženi da čekaju da se okolnosti poprave. Osim toga, ponašali su se u stilu Pinskerove knjižice: ne biti zavisan od dobre volje nejevreja.

Na konferenciji su se razne grupe saglasile da treba uspostaviti labav oblik organizacije, sa nezvaničnim centrom u Odesi. Prisutni su izrazili spremnost da prikupljaju novac koji bi bio finansijska podrška već postojećim kolonijama u Zemlji Izraela, kao što su bile u Petah Tikvi i Gederi. Ta su naselja zavisila od poljoprivrede i oslanjala se na filantropiju. Odmah je došlo do spora između sekularnih i religioznih aktivista u vezi sa verskim karakterom naselja i oko države koja će jednog dana biti uspostavljena u Zemlji Izraela. Taj je spor bio sasvim sličan sporu koji traje i deli sadašnju državu Izrael. Pošto je Pinsker diktirao poštovanje prema obema strujama, sekularnom i religioznom, uspeo je da izgradi kompromis tako što je u rukovodstvo pokreta *Hovevei Cion* uvrstio čelnike i jednih i drugih. I pored toga su neke od sekularnih i religioznih frakcija ostale nezadovoljne, pa je spor oko vere i dalje trajao. To je u prvi plan izbilo ponovo 1887. godine, kada je postavljeno pitanje da li naseljenici treba da poštuju sedmu godinu (kada se po zakonu u *Tori* zemlja ne obrađuje, tj. kada se odmara – *prim.prev.*) ili ne.

Još je značajnija, i za podele važnija, bila kontroverza oko kupovine zemljišta. Za Pinskera je oprez bio karakterističan. Smatrao je da „*Hovevei Cion*“ treba da se usredsredi na održavanje postojećih naselja, da im pomogne da postanu samoodrživa, pa da se tek posle toga organizuju dalja useljavanja i stvaraju nova naselja. Mlađi aktivisti, među kojima je bio Menahem Mendel Usiškin, borili su se protiv takvog pristupa. Oni su podsticali na brže useljavanje. Plašili su se da će, ako se propusti povoljan trenutak, nastupiti inercija i otezanje i da će tako ceo projekat propasti. I tu je postignut kompromis: podsticati stvaranje novih naselja, ali sporije nego što su Usiškin i njegovi istomišljenici želeli.

Ovi sporovi pokazuju da *Hovevei Cion* nikako nije bio napor samo jednog čoveka. Među Pinskerovim kolegama bio je i Mozes Leib Lilienblum, čija je autobiografija *Gresi mladosti* usmerila mnoge Jevreje ka *Haskali* i cionizmu, ali i Rabi Samuel Mohilever, koji je predvodio religioznu frakciju pokreta. Ti ljudi, ali i neki drugi, vrlo su bledo prikazani u literaturi na engleskom jeziku, a neznačno bolje u izraelskoj literaturi. Međutim, Pinskerova životna priča savršeno uokviruje prelaz jevrejske inteligencije u Rusiji sa integracionizma na verovanje u autoemancipaciju, a sam Pinsker je bio čovek koji je ispisao manifest tog pokreta. Uprkos svom opreznom pristupu u vezi brzine useljavanja, Pinsker je bio ključna figura kada je bila reč o podršci jevrejskim povratnicima Cionu tokom 1880-ih godina. Bez njegovog rada, i bez podrške *Hovevei Cion*, teško da bi prva jevrejska naselja u Zemlji Izraela preživela.

Herclova senka

Već 1902. godine, tek nekoliko godina pošto je Hercl objavio knjigu *Jevrejska država* i organizovao Prvi cionistički kongres, jedan saradnik novina na hebrejskom jeziku u Rusiji, *Ha-C'fira*, lamentirao je nad činjenicom da „novi cionisti ne znaju za Pinskera, istinskog osnivača političkog cionizma“. Zbog čega je Hercl tako brzo bacio Pinskera i *Hovevei Cion* u senku?

Pinsker i Hercl, na prvi pogled, dele mnoge sličnosti. Obojica su rasli u jevrejskim porodicama koje su bile relativno integrisane u nejevrejsko društvo, obojica su formativne godine proveli u generalno tolerantnim gradovima, Odesi i Beču. Obojica su se razočarali u integraciju i, mada su predviđeli različite strategije da se to sproveđe, obojica imali isto rešenje problema antisemitizma: stvaranje jevrejske države. Ali kada se radi o ljestvama, Pinsker i Hercl su bili radikalno drugačiji. Pinsker je bio obazriv i čutljiv. On se nije naglo i iznenada upustio u jevrejske izazove kao što je to bilo sa Herclom. Cele svoje karijere se njima bavio, a to interesovanje je nasledio od svog oca. U svom aktivizmu sa *Hovevei Cion* on je podsećao svoje saradnike da treba biti oprezan, da treba usporiti projekat. Bio je sklon da ostaje u senci, vodio je *Hovevei Cion* uzdržano i tek na nagovor drugih. Kad je pisao za jevrejsku štampu, obično je to bilo pod pseudonimom. To je bio čovek koji se komotnije osećao u svojoj radnoj sobi nego pred publikom.

Hercl je, s druge strane, uživao da bude u centru pažnje. Imao je već uspostavljenu karijeru u novinarstvu – uvek pod svojim imenom – pre nego što se posvetio cionizmu. Privlačan, mlad i harizmatičan, Hercl je samouvereno ušao u ulogu vođe cionističkog pokreta, sa lakoćom osvojivši lojalnost drugih. Njegova sklonost ka grandioznosti, čak želja da privlači pažnju, učinila je da Kongres u Bazelu postane dirljiv događaj. Neki su Jevreji počeli svojoj deci da daju Herclovu ime. Kuda god da je odlazio, Jevreji su se okupljali u velikom broju da ga pozdrave.

Razlike između ove dvojice ljudi videle su se i u tekstovima koje su pisali. „*Autoemancipacija!*“ je bio moćan rad na svoj način, ali je pisan na brzinu i nije se odlikovao stilom i elokvencijom kao *Jevrejska država*. Pored svoje literarne superiornosti, *Jevrejska država* se pojavila u boljem trenutku. Kada je objavljena, Jevreji Zapadne Evrope su se susretali sa više antisemitizma nego što ga je bilo u vreme kada je Pinsker pisao rad „*Autoemancipacija!*“. Izbor žestoko antisemitskog gradonačelnika Beča Karla Lugera – grada sa velikom jevrejskom populacijom – i Drajfusova afera i još mnogo toga, primorali su Jevreje Zapada da se suoče sa istom mržnjom sa kojom su se Jevreji u Rusiji neprekidno borili. Dok su Jevreji izvan Rusije u velikoj meri ignorisali knjigu „*Autoemancipacija!*“, bili su spremni da prime

sličnu poruku koju je nosila knjiga *Jevrejska država* 1896. godine.

Najzad, Hercl je izneo program koji je bio jači od Pinskerovog. Stvorio je ubedljivu istorijsku priču, sa jasnim početkom i krajem. Herclovi likovi su bile nacionalne države, diplomatе i monarsi. Plan je bio jednostavan: diplomatiјa će ubediti velike sile da stvore državu za Jevreje. Pinskerova knjižica se oslanjala na pokret jevrejskih masa, i nigde nije jasno objasnila na koji način oni treba da pređu u svoju novu domovinu, i kako bi to dovelo do jevrejske države.

Politički cionizam, zasnovan na diplomatiјi, išao je na ruku Herclovim jakim stranama i silovitoj ličnosti. Održavajući široku mrežu uticajnih ljudi, on je sebi prokrčio put u svet visoke politike i nastojao da pridobije istaknute figure za cionističku stvar. U tom je pogledu bio različit od demokratskih ideoloških osnova Pinskerove vizije: ono što je Hercl zastupao nije bila samoemancipacija, već oslanjanje na dobru volju nejevreja. Stoga bi bilo pogrešno posmatrati Herclov pokret kao nešto što je uspelo tamo gde su njegovi prethodnici doživeli neuspeh. Njegovi pokušaji da stekne podršku otomanskog sultana i nemačkog kajzera ostavili su ga praznih ruku. Njegovi diplomatski napori nisu ga nikako približili obezbeđenju jevrejske države. Pa ipak, on je učvrstio ideju da do jevrejske države može doći jedino uz pomoć velikih sila, i to je bila centralna karakteristika cionističke misli.

U vreme Prvog cionističkog kongresa Pinsker je već šest godina bio mrtav, ali mnogi od delegata koji su došli iz Rusije bili su predstavnici organizacije koju je osnovao Pinsker, a sa sobom su doneli i njegove ideje. Hercl se protivio planovima *Hovevei Ciona* u vezi sa nastanjivanjem, pošto je imigracija u otomansku Palestinu bila protivzakonita, pa se bojao da bi to moglo da podrije njegovu poziciju u vladama čiju je podršku tražio. Neslaganje među Herclovim sledbenicima i cionistima iz Rusije, koji su se zalagali za naseljavanje, pokazalo se kao neposredna pretnja jedinstvu i ostvarljivosti cionističkog pokreta, vrlo slično sporu između Pinskera i Usiskina. Kao i u Katinicama – došlo se do kompromisa, ali je napetost između želje da se u zemlju useli što više Jevreja na bilo koji mogući način i potrebe da se stekne međunarodna podrška državi nastavljena sve do 1948. godine.

Ne može se knjižici „*Autoemancipacija!*“ pripisati zasluga za započinjanje migracije u Zemlju Izraela – pošto je ona već bila u toku – ali je ona mnogo učinila na daljem ohrabruvanju te pojave. Slično tome, pojačavanje naseljavanja i izgradnja infrastrukture, koje su doprinele stvaranju države Izrael, počelo je tek posle Pinskerove smrti.

Međutim, „*Autoemancipacija!*“ je formulisala jasnu ideju i svrhu povratku Cionu. Nije preterano tvrditi da je Pinsker, objavljuvajući svog pamfleta i vođstvom organizacije *Hovevei Cion*, igrao

središnju i potcenjenu ulogu u cionističkom pokretu. Bez sledbenika koji su preobraćeni Pinskerovim argumentima, i naporima *Hovevei Cion*, ta rana naselja i rani cionistički pokret verovatno bi vremenom uvenuli i nestali. Da se to dogodilo, organizaciona struktura *Hovevei Cion* ne bi postojala i ne bi mogla da se priključi Herclovom Cionističkom kongresu i – kao što će se kasnije videti – ne bi postojala demografska činjenica na terenu u Zemlji Izraela na kojoj bi kasniji cionisti mogli da grade.

Ben Gurion i duh autoemancipacije

Tenzije između herclijanskih političkih cionista i *Zaljubljenika u Cion* koje je inspirisao Pinsker nisu nestale ni posle smrti te dvojice ljudi. To se zaista može videti i po kontrastu u aktivnostima prvog izraelskog predsednika, Haima Vajcmana i njegovog premijera Davida Ben Guriona. Prvom je uspelo da dovede do objavljanja Balfurove deklaracije, ali je drugi proglašio nezavisnost Izraela u stilu oslanjanja na sebe u pinskerovskoj tradiciji. Da bi se razumela razlika između njih dvojice, potrebno je vratiti se do prvog talasa imigracije u Zemlju Izraela posle pogroma u Rusiji, u cionističkoj istoriji poznatog pod imenom *Prva alija*. Mada je, kao što je pomenuto ranije, *Prva alija* patila od iscrpljivanja i ograničenog ekonomskog uspeha, ona je u Palestinu dovela između 25.000 i 35.000 Jevreja. Među tim *olim* bio je i Eliezer Ben-Jehuda, sila koja je stajala iza obnove hebrejskog jezika. *Prva alija* je inspirisala i utrla put *Drugoj aliji*, koja je počela 1903. godine, i dovela još 35.000 pionira. Od tada pa nadalje su se kupovina zemljišta i useljavanje ravnomerno povećavalo, sve do britanske *Bele knjige* 1939. godine koja je praktično zatvorila vrata daljem naseljavanju. Do tada je *Jišuv* dostigao, po proceni, oko 45.000 ljudi. Osnove samoupravljanja su postavljene, a građansko društvo je napredovalo sa školama, novinama i drugim institucijama u kojima je većina ljudi koristila hebrejski kao svoj jezik. Sve je počelo pre Balfurove deklaracije donete 1917. godine, a koja je bila suštinsko dostignuće herclijanskog cionizma: odluka velike sile (Velike Britanije) da dodeli Jevrejima domovinu. To je postignuto putem jevrejske diplomacije, a cementirano međunarodnim zakonom, i to je bio vrhunac Vajcmanove karijere. Naravno da sama deklaracija nije bila isto što i stvarna jevrejska država, koja je i dalje zavisila od nastavka britanske naklonosti. Ali je time legalizovano dalje useljavanje Jevreja, a time je dozvoljen dalji rast *Jišuva*. Takođe je i Jevrejska agencija, predvođena Davidom Ben-Gurionom, time stekla legalni status i postala defacto vlada *Jišuva*. Posle Drugog svetskog rata, kada su velike sile – sada su to bile Ujedinjene nacije, SSSR i SAD – ponovo posvetile pažnju pitanju Palestine, morale su da uzmu u obzir stvarno prisustvo velike jevrejske populacije na teritoriji, a ne samo teo-

retsку dobrobit koja dolazi od stvaranja jevrejske države.

Haim Vajcman, čiji je cionistički aktivizam bio inspirisan Herclovim pristupom, celu je svoju karijeru posvetio gajenju i održavanju produktivnih odnosa sa britanskim političarima koji su, sa svoje strane, mogli da doprinesu stvaranju jevrejske države. Vajcmana je potresla *Bela knjiga* jer je, u suštini, opovrgla posvećenost koja je stajala u Balfurovoj deklaraciji. Čak i uz protivljenje *Beloj knjizi*, Vajcman nikada nije izgubio veru u britansku vladu i njene pravne procese. Pišući o udarcu koji je donela ta nova politika, Vajcman kaže: „Zapazili smo činjenicu da teško da je bilo državnika od ikakvog ugleda u Donjem domu koji nije izjavio da je *Bela knjiga* kršenje dobre vere; osetili smo da nismo mi, protiveći se *Beloj knjizi*, bili oni koji krše zakon, već je to bila britanska vlast kada je taj spis proglašila zakonom“. On je britanski zakon stoga smatrao vrhunskim merilom i, mada je vlast u tom slučaju donela pogrešnu odluku, bilo je razloga da se poverenje u zakon održi i da se nastavi sa diplomatskim radom čiji je cilj bio pridobijanje britanskih političara za cionističku stvar. Vajcman nije bio lakej Britanaca. On je imao veru u to da će se postići postojanje jevrejske države uz pomoć Britanaca.

Čak i u tim teškim trenucima, Vajcman se fokusirao na regrutovanje saveznika umesto da očajava nad poteškoćama. U svojim memoarima *Pokušaji i pogreške (Trial and Error)* ponošno je zapisao da je Winston Čerčil izgovorio „jedan od svojih velikih govora u karijeri“ u kome je osudio *Belu knjigu* Donjeg doma Parlamenta. Međutim, Čerčilove oratorske veštine nisu bile dovoljne da spreče usvajanje *Bele knjige*. Vajcman je objasnjavao da je vlast izvojivala pobedu „krajnje tesnim glasanjem“. Dok je napuštao Parlament onog dana kada je *Bela knjiga* usvojena, usput je čuo „primedbe nekih članova Parlamenta o tome kako su vrlo grubo postupili prema Jevrejima“.

David Ben-Gurion, predsednik Jevrejske agencije i defacto vođa *Jišuva*, bio je mnogo manje pomirljiv u vezi tog „grubog postupka“. Pre nego što je *Bela knjiga* usvojena, Ben-Gurion se starao da Jevrejska agencija deluje isključivo u okvirima zakona britanskog Mandata. *Bela knjiga* ga je naterala da promeni svoj kurs. Ograničenja nametnuta useljavanju i kupovini zemljišta su bila velika pretnja budućnosti cionizma. Ben-Gurionov odgovor je bilo organizovanje i omogućavanje ilegalnog useljavanja. Dalje, on je predložio nabavku više oružja i širenje *Hagane*, odbrambene vojske *Jišuva*, sa namerom pružanja oružanog otpora britanskoj upravi. Uz nagoveštaje bliskog velikog rata, i uz sveprisutno osećanje da preživljavanje *Jišuva* zavisi od Britanaca, Izvršni odbor cionista je odbacio Ben-Gurionov predlog da se *Hagana* ojača – sve u želji da se ne usprotive Britancima.

Na početku frustriran odlukom Izvršnog odbora, Ben-Gurion se ipak složio sa odlukom kada je izbio Drugi svetski rat. Hitler je bio mnogo veća pretnja Jevrejima od britanske *Belu knjige*, pa su stoga cionisti podržavali britanske ratne napore. Ipak, Ben-Gurion nije bio spreman da u potpunosti ignoriše *Belu knjigu*. Zbog toga je objavio da cionisti „moraju da pomognu Englezima u ratu kao da *Bela knjiga* ne postoji, ali da se opiru *Beloj knjizi* kao da rat ne postoji“. Posledica toga je bio prestanak nasilja od strane *Hagane* u odnosu na vlasti Mandata, ali je omogućavanje ilegalnog naseljavanja nastavljeno.

Dok su ratni uspesi saveznika tokom 1943. godine bivali sve uočljiviji, Ben-Gurion i Jevrejska agencija su pojačali svoju pomoć britanskim ratnim naporima, kako bi napredovanje saveznika prema Berlinu bilo brže. Za razliku od toga, miličija *Irgun* Menahema Begina, koja se na početku pridružila *Hagani* u smislu smanjenja intenziteta borbe protiv Britanaca, obnovila je svoje napade na Mandat. Ben-Gurion i Jevrejska agencija tražili su od *Irguna*, kome se pridružio i manji ali ekstremniji pokret *Lehi* (takođe poznat i pod imenom „Sternova banda“) da budu uzdržani, ali u tome nisu imali uspeha. Period od četiri meseca, od novembra 1944. do februara 1945, dobio je ime „sezona lova“. U to vreme su Ben-Gurion i *Hagana* pomagali Britancima u hvatanju članova *Irguna* i *Lehija*.

Istina je da je Ben-Gurion bio na strani vlasti Mandata, a protiv svojih saboraca, cionista. To, međutim, ne treba tumačiti kao nepomerljivu, vajcmanovsku veru u Britance. „Sezona lova“ je jednostavno bio slučaj kada su se interesi privremeno podudarali. Za Ben-Guriona to je bila prilika da osigura autoritet Jevrejske agencije u odnosu na secesionističke organizacije koje su to odbacivale. Vajcman je, za razliku od toga, sarađivao sa Britancima u smislu dugoročne investicije koja će odvesti do stvaranja jevrejske države. Vajcman je Britancima pristupao sa gledišta saradnje; Ben-Gurion je Britancima pristupao sa položaja opozicije i autoemancipacije. Saradnja sa Britancima koja je obeležila ratne godine brzo se pokvarila u drugoj polovini 1945. godine.

Povratak

Kako se rat približavao kraju, cionisti su željno čekali da Britanci ponište *Belu knjigu*, i da uklone prepreke useljavanju i kupovini zemljišta. Imali su saveznika u Vinstonu Čerčilu i Laburističkoj partiji koja je tada bila u opoziciji, i koja je 1943. godine potvrdila svoju podršku stvaranju jevrejskog nacionalnog doma. Međutim, 1945. godine Čerčil je izgubio svoju poziciju. Nekoliko meseci kasnije nova laburistička vlada je odbacila obećanja koja je dala za vreme rata, i objavila da *Bela knjiga* ostaje na snazi.

Ernest Bevin, novi ministar inostranih poslova, podržao je *Belu knjigu*. Mada nije bio naročito antijevrejski raspoložen, Bevin je verovao da Jevreji nisu nacija već samo religija i da im stoga ne treba sopstvena država. Vajcman je pričao kako je Bevin, na konferenciji koja je neposredno sledila toj objavi, rekao da „ako Jevreji, uz sve svoje patnje, žele da se probiju na početak reda, pojaviće se opasnost od nove antisemitske reakcije“. Vajcman je tu izjavu smatrao „užasno brutalnom“, i postao potpuno svestan da Bevin nema nikakvih simpatija prema Jevrejima i cionističkom projektu. Uprkos doživljenim frustracijama, Vajcman je nastavio saradnju sa Britancima i pokušavao da ostvari prijateljske odnose sa članovima nove britanske vlade. Nikad nije izgubio veru da je saradnja sa velikim silama najbolji način za ostvarivanje cionističkog cilja.

Na terenu, u Palestini, novosti u vezi sa *Belom knjigom* bile su znak za oštire akcije. *Hagana* je odgovorila pojačanim naporima za prihvatanje novih useljenika. Logori za raseljene osobe po celoj Evropi punili su se preživelima Holokausta koji su, suočeni sa najgorim mogućim ishodom oslanjanja na nejевrejske političke vlasti da im osiguraju bezbednost, žarko želeli da se usele u Zemlju Izraela. Ben-Gurion je tu populaciju video kao vitalni izvor i *Hagani* dao zadatak da ih krišom prebacuje u zemlju.

Britanske vlasti su nastavile da presreću jevrejske izbeglice koje su polazile prema Palestini, i zatvarale ih u logore u Palestini i na Kipru. Jedna od najdramatičnijih priča iz tog vremena je o brodu koji je *Hagana* kupila, sa imenom *Eksodus 1947*, koja je Leona Urisa inspirisala za pisanje čuvenog romana pod tim naslovom. Jula 1947, dok se brod približavao Palestini, Britanci su ga okružili svojim brodovima i zahtevali da se vrati put Evrope. Jevrejske izbeglice su primorane da se iskrcaju u Hamburgu. Britanci su tvrdili da se samo i jednostavno pridržavaju zakona ali, kako su užasi Holokausta isplivavali na površinu, slanje preživelih nazad u Nemačku izazvao je burnu reakciju i jevrejske i nejevrejske javnosti. To je takođe nateralo *Haganu* da sarađuje sa *Lehijem* i *Irgunom* u otporu prema Britancima. Mostovi su dizani u vazduhu i generalno je onemogućavano funkcionisanje mandatnih vlasti.

Sukob između pristalica Ben-Guriona i onih koji su podržavali Vajcmana dostigao je vrhunac na Dvadeset i drugom cionističkom kongresu u Bazelu, decembra 1946. Prvi kongres posle Drugog svetskog rata prikazao je u svom mikrokosmosu udarac koji je Holokast naneo svetskom Jevrejstvu. Vajcman se sećao kako je stajao na podiju i među delegatima „jedva pronalazio neko od poznatih lica koja su prisustvovala prethodnom kongresu. Jevreja iz Poljske nije bilo; nije bilo Jevreja iz Centralne i Južne Evrope; nije bilo Jevreja iz Nemačke“. Cionističkim pokretom su dominirali delegati iz Amerike i Palestine.

Uz demografsku promenu od koje se srce cepalo, Vajcman je zapazio i razliku u atmosferi. Među mnogim delegatima osećalo se „odsustvo vere, pa čak i nade, u britansku vladu, i tendencija oslanjanja na metode koji nikada ranije nisu razmatrani niti ohrabrivani među cionistima pre rata“. Vajcman se protivio oružanom otporu protiv britanske vladavine, i pozivao se na tekovine herclijanskog cionizma. Stojeci na podijumu Vajcman je pokazao na portret Hercla koji je stajao na zidu iznad govornice, i povikao: „To nije način!... Ako mislite da će približiti spasenje koristeći nejevrejske metode, ako izgubite veru u težak rad i bolje dane, onda ste idolopoklonici i dovodite u opasnost ono što smo izgradili. Voleo bih da imam plamen i snagu proroka, da vas upozorim na puteve Vavilona i Egipta. Cion će biti spasen Sudom – a ne nekim drugim sredstvima“. Vajcman, koji je postajao prorok političkog cionizma, propovedao je protiv anti-britanskog nasilja kao protiv neke vrste obožavanja idola, potpuno stranog putevima cionizma. Kao što je i sa starim prorocima često bio slučaj, tako je bilo i sa Vajcmanom. Narod se okrenuo u drugom pravcu.

Na Dvadeset i drugi kongres Vajcman je došao kao predsednik Cionističke organizacije, ali nije bio ponovo izabran. U svojim memoarima Vajcman se seća da je „otisao sa kongresa u depresivnom raspoloženju“. Uvideo je da su njegova tvrdoglava vera u Britance i protivljenje oružanom otporu, od njega učinili „žrtvenog jarca za grehove britanske vlade“. Delegacija iz Palestine, predvođena Ben-Gurionom, i delegacija iz Amerike koju je predvodio Rabi Aba Hilel Silver, saglasile su se da je pokret ušao u novu fazu. Sećajući se tog trenutka Vajcman je žalio da su „ne samo divovi pokreta nestali – Šmarija Levin i Usiškin i Bjalik između ostalih – već je i među-generacija bila jednostavno zbrisana; veliki izvori evropskog jevrejstva su presušili“.

Tu fazu je Vajcman smatrao najnižom, najneuspěšnijom u istoriji cionizma. On je smatrao da je okretanje aktivnom otporu nešto što je novo i strano cionističkom projektu. Međutim, u izvesnom smislu bio je to upravo povratak stavu najranijih cionista, *Hovevej Ciona* i pionira *Prve i Druge alije*. To je bio povratak Pinskeru i „Autoemancipaciji!“

Osnove

Kako se približavao kraj britanskog Mandata, priznanje jevrejske države od strane novoformiranih Ujedinjenih nacija postajalo je sve važnije za Ben-Guriona i cioniste. Oni nisu polagali mnogo vere u Ujedinjene nacije i posmatrali su ih veoma sumnjičavo. Plašili su se da u njihovim rukama neće proći mnogo bolje nego što je bilo kada su bili u britanskim rukama. Ipak, znali su da su im UN potrebne da bi jevrejska država stekla legitimitet.

Okretanje Ujedinjenim nacijama je, u izvesnom smislu, bilo skretanje od herclijanskog političkog cionizma, ali se moraju u vidu imati neke od suštinskih razlika. Dok je politički cionizam prilazio nejevrejskim vlastima kao molilac, tražeći dozvolu da stvori jevrejsku državu, Ben-Gurion je pristupio Ujedinjenim nacijama znajući da će se, bez obzira kako će izgledati glasanje, Jevreji sami postarat da obezbede svoju nezavisnost. Tokom noći 29. novembra 1947. godine ulice *Jišuva* bile su ispunjene Jevrejima koji su proslavlјali to što su UN prihvatile predlog za podelu teritorije, jer je to garantovalo formiranje države. Ben-Gurion, međutim, nije učestvovao u proslavi. On je jako dobro znao da glasanje u UN ništa ne znači Arapima na terenu koji su bili spremni da nasiljem uniše državu u nastajanju. Ben-Gurion je, pokazaće se, bio u pravu. Rat je vrlo brzo izbio. Jevreji će morati na bojnom polju da se izbore za državu koju su im UN dodelile.

Država Izrael je stekla međunarodno priznanje i svoje rane godine preživelu zahvaljujući složenoj međuigri legalnih i nelegalnih aktivnosti, diplomatičke i autoemancipacije, a sve na osnovu zaostavštine kako Hercla tako i Pinskera. Istina je da je međunarodno priznanje Izraela bilo od suštinskog značaja, i krajnje je neverovatno da bi država preživela, ili čak nastala, bez njega. Niti je moguće da bi se *Jišuv* razvio onako kako se razvio da nije bilo Balfurove deklaracije 30 godina ranije. I pored toga, čak je i cionistička diplomacija u UN imala korene u Be-Gurionovom autoemacijskom otporu britanskoj vlasti. Ono što je Vajcman smatrao za potpuno strano cionizmu, učinilo je da situacija u Mandatnoj Palestini postane Britancima toliko nepodnošljiva da su „pitanje Palestine“ prebacili Ujedinjenim nacijama. Tamo je Generalna skupština glasala u korist podele. Arapi su sa žestinom odbacili podelu i započeli rat čiji je cilj bilo uništenje novostvorene države Izrael. *Hagana* i njeno oružje su odneli pobedu.

Izrael je stekao svoju nezavisnost i preživeo svoje prve godine zahvaljujući infrastrukturi, kako fizičkoj tako i političkoj, koja je postavljena dok su trajale prve dve *alije*. Mala naselja koja je tokom 1880-ih osnovao i podržavao *Hovevei Cion*, dovela su do stvaranja većih naselja i gradova. Prve dve naseobine od kojih će kasnije nastati Tel Aviv – Neve Cedek i Neve Šalom – izgrađene su na obodu Jafe tokom *Prve alije*, mnogo pre nego što se Hercl pojavio na sceni. Grad Tel Aviv, koji je dobio ime iz Herclove knjige, osnovan je tokom *Druge alije* emigranata iz Rusije. U međuvremenu su *kibuci*, samoodbrambene organizacije koje su kasnije postale *Hagana*, sindikati i Hebrejski univerzitet, svi nastali u tom krucijalnom periodu naseljavanja. Tokom tih godina su se na kulturnom polju pojavili izraelska literatura, pesme i narodne igre. Mada je tih migranata, mladih pionira koji su doneli duh autoemancipacije, bilo svega nekoliko desetina

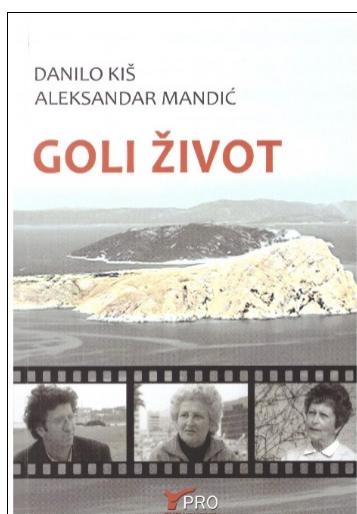
hiljada, oni su stvorili dobar deo izraelskog društva koje danas poznajemo.

Izrael je uspeo jer je izgradio zemlju – sa civilnim društvom, vladom i odbrambenim snagama – pre nego što je stekao državnost. Kao što dokazuju bezbrojni primeri, napor da se obezbedi državnost isključivo diplomatskim putem, kroz priznanje u Ujedinjenim nacijama ili od strane velikih sila, bez temelja u civilnom društvu, često rezultira nefunkcionalnim državama. Herclov doprinos i njegova ostavština, onako kako je sproveo Vajcman, suštinski su doprineli razvoju cionističkog pokreta i Izraela, i zaslužuju priznanje i slavu. Ali Pinskerova ostavština, duh autoemancipacije, prepoznatljivi su u naporima cionista preko celog ideološkog spektra, od laburističkih cionista na levom krilu, kao što je bio Ben-Gurion, do revizionista kao što su bili Ze'ev Žabotinski i Menahem Begin. I dok Izrael razmatra promene odnosa sa velikim silama, uz dobrobiti i nedostatke zavisnosti od SAD, Pinskerova poruka i dalje rezonira. „*Autoemancipacija!*“ je imala mnogo većeg uticaja nego što je sam Pinsker, sedeći za svojim stolom 1882. godine, i pišući svoj kratki pamflet, mogao da zamisli. Cionistički pokret i država Izrael su sazidani na temeljima koji su tamo i tada postavljeni.

Preveo Brane Popović

Aron Šimel (Aaron Schimmel) je doktorand na studijama istorije na Univerzitetu Stanford, i saradnik instituta Tikvah.

Dragoslav Simić

Goli život koji traje

Zove me reditelj Aleksandar Mandić, pre neki mesec. Nosi u ruci Kišovu i njegovu knjigu „Goli život“, primerak koji želi da mi pokloni onako uz kafu, neobavezno. Knjiga je nastala na osnovu njihove TV serije „Goli život“ emitovane 1990. godine, nažalost u vreme kada Danilo Kiš više nije bio živ.

Danilo Kiš: Moja majka je čitala romane do svoje dvadesete godine. Kada je shvatila, ne bez žaljenja, da su romani izmišljotina i odbacila ih jednom zauvek. Ta njena averzija prema *pustim* izmišljotinama, prisutna je latentno i u meni.

Ako bih napisao da je ovo najlepša knjiga koju imam, ne bi bilo tačno jer ovakve knjige nikad nisu *lepe*, ali da je jedna od najvažnijih i najpotresnijih, istina je. Koristeći „Gutemberga“, Mandić je spakovao u knjigu dve priče o emotivnoj i fizičkoj, uz sve sistematskoj degradaciji dveju junakinja, knjige Jovanke Ženi Lebl i Eve Nahir Panić, obe Jevrejke, rođene u nevreme Evrope, između dva svetska rata. To su izvorne, dokumentarne ispostvi prikupljene kao najbolja usmena književnost. Suočavaju nas Danilo Kiš i Mandić sa protokolima zla u prvoj polovini XX veka koji se dešavaju tokom nemačke okupacije Jugoslavije, zatim u logorima na teritoriji nacističke Nemačke i kasnije opet u oslobođenoj socijalističkoj Jugoslaviji.

Slika događaja u ovoj prići se menja prema ličnom doživljaju onako kako je bilo u Izraelu i odakle ja tamo 1989. godine.

Aerodromu u Tel Avivu

Pored Žana, mладог francuskog Jevrejina kome je bila dužnost da sačeka beogradskog novinara, sa njim je i Beograđanka Jovanka Ženi Lebl. Nju tek tada upoznajem. Prešla je odmah na stvar. Cilj je da me upozna sa različitim ljudima iz grupe jugoslovenskih Jevreja doseljenih u Izrael, poreklom iz Jugoslavije, onako kako sam napisao u pismu koje sam iz Beograda uputio organizatorima mog boravka u Izraelu. Zato će ona mene voditi po Izraelu. Zahvaljujući njenoj želji da priča i potrebi da čujem, tokom tih šest dana mog boravka, odvijao se ‘film’ “Goli život” opisan u Kišovoj i Mandićevoj knjizi, protkan sudbinama preživelih logoraša, u nemačkim logorima ili komunističkim “golim otocima” svejedno. Središne ličnosti celog boravka su Ženi i Eva.

Nastavlja se priča, ali sada u knjizi koju čitam u Beogradu 2023. godine. Istinitost ove proze potpuno se poklapa sa onim što sam već slušao od Ženi i Eve u Izraelu.

Kiš: Upravnica?

Zeni Lebl: Da, upravnici Marija i kažem: „Drugarice Marija, Mili je presećena žila“, a ona me gleda i kaže: „Šta ti imaš sa tim?“ „Pa iscuriće joj sva krv!“ Ona joj otvorila ruku, šikne ta krv... Kaže: „Ostavi bandu neka crkne, a ti se vrati na posao!“

... E, onda smo počele da vadimo kamen. Ja sam htela da izvučem tom čuskijom jedan kamen. Naslonila sam se na stenu iza sebe. Ovaj kamen koji sam ja htela da izvadim ostao je u redu, ali stena iza je pala na mene i poklopila me. Kao neki sendvič je napravila od mene. Ništa nisam osetila, nikakav bol, ali kad su me izvukli iz tog sendviča, onda sam videla da mi je ruka omlitavila. Ni to mi nisu verovali, jer ništa se ne vidi. I onda sam na tragaču sa još jednom, taj isti kamen nosila na tim slomljениm leđima... Ne znam ni ja koliko vremena. Prvo su hteli da mi zavežu neku žicu, ali su videli da to ipak nije dobro, jer ako ja nosim više gore, onda ona koja mene treba da vodi, više oseća od mene. Na kraju krajeva, išla sam na "lak" posao - da tucam kamen! Sve to, celi taj posao sa kamenom je bio užasno težak, ali je ipak imao neki smisao: gradio si, video si šta gradiš. Tamo je bila jedna žena... Neka Brana. Kasnije sam čula da je to bila žena ili sestra onoga Sime Markovića...

Kiš: Sime Markovića, poznatog revolucionara, komunističkog vođe?

Zeni Lebl: Jeste. Od nje su napravili kompletну ludu, ili je ona poludela tamo. Jer, morala je da nosi kofe sa morskom vodom na vrh brda i da prosipa i opet isto..."

Prelistavam svoje beleške iz Izraela.

Sada smo u kibucu Šaar Haam Akim. Eva Nahir Panić takođe prvi put vidim. Eva me pita da li znam da su Kiš i Mandić bili kod njih početkom 1989. I snimali emisiju za televiziju. Ne samo da neznam te detalje, nego lično nisam tada poznavao ni čuvenog pisca ni poznatog reditelja.

Opet delovi iz knjige:

Kiš: Šta znači ne biti pasivan?

Eva Nahir: To znači pokazati koliko mrziš neprijatelja. Neprijatelj je svaki koji je banda, a ti kad se popravljaš moraš da pokažeš i da dokažeš da mrziš neprijatelja! Da si raščistila sa neprijateljem.

Kiš: Razumem.

Eva Nahir: I ja kad nosim kamen svaki dan mislim: pa dobro, danas ču da pljunem Gordana Aćimović, ne mogu više da izdržim, poludeću od toga! I onda dođe večer, ja to ne uradim... Posle dugo vremena, jednom sretnem u Beogradu Gordana Aćimović, lepu, zgodnu i ona meni kaže: „Evo, pa ja sam sve čula, ali nisam mogla da progovorim! I čula sam i videla sam, i baš ti 'fala“.

Žene su se iživiljavale na ljudima... Neka grozna je došla, pa mi je palila cigarete na lice.

Kiš: Takođe zatvorenica?

Eva Nahir: Zatvorenica. Nikad se Udba nije u takve stvari upuštala...

Kiš: Takozvana prevaspitana, ili...?

Eva Nahir: Pa ja čak ni ne znam je li moguće da su joj rekli da mi baš mora glavu metnuti pod kofu, da mi pišaju celu noć žene u usta! To je samoinicijativno, da se pokaže, da se dokaže koliko se popravila."

Sva sećanja iz ovog perioda što je logično, vezana su za vreme pred pocetak rata u Jugoslaviji 1941. U ličnim pričama odvija se ceo sudbinski vremeplov naše zemlje. Okupacija. Za Jevreje to su pre svega logori. Prepliću se prizori iz udžbenika istorije: partizani, četnici, pa opet Nemci, sve tako do septembra 1944. do dolaska partizanskih i sovjetskih jedinica koje potiskuju Nemce, do kapitulacije Nemačke 1945.

Onda na vlast dolazi ideologija bliska projektantima "Okotobarske revolucije", pa sukob Tita sa Staljinom, formiranje logora na Golom otoku na Jadranu, u blizini Rijeke, u Stocu u Hercegovini i u drugim mestima, zatvori, šikaniranja sumnjivih. Među sumnjivima su bili i Jovanka Ženi Lebl tada novinarka *Politike* i partizanski borac Rade Panić, muž Eve Panić koji se obesio u zatvoru jer nije mogao da razume zašto je optužen i zatvoren.

U uvodnom tekstu knjige "Goli život" pod nazivom *Poslednje Kišovo delo* Mandić kaže da se ideja za seriju "Goli život" začela u Izraelu 1986. godine. Danilo je bio gost instituta Van Lir. Tamo sreće Eva Nahir i Ženi Lebl, dve „naše“ Jevrejke. One su verovale da je jedino Kiš pravi čovek koji bi mogao da piše o njihovim životima. Slušao ih je pola dana i kada se vratio, priča mi o njihovim bolnim i čudesnim sudbinama, o kojima ne bi htEO da piše, ali predlaže da odem tamo i da napravim dokumentarac, "naš Šoa", kaže. Pristanem ako on hoće da bude ispred kamere, pripovedač koji će ih uzeti za ruke i provesti kroz sećanja.

Na sreću, Kiš ipak nije odbio ideju mada na početku nije bio za to da vidi sebe kao voditelja. Mandić dopunjava svoj razgovor sa Kišom i dodaje: "Nasmejao se mom predlogu. 'Koješta', kaže uz pozнатi odmah ruke koji sam tako voleo i uz koji sam toliko toga naučio. Televizor nikada nije imao, pa ni želju za takvim prisustvom po kućama. Trebalо je tri godine da ga ubedujem i tek u martu 1989. krećemo sa malom ekipom u Izrael. Snimali smo tamo nedelju dana po celoj zemlji. Slušao sam njihove ispovesti, potresen i u neverici šta se sve može preživeti. I mog druga Danila kako od njih traži detalje i činjenice poput kakvog islednika iz svojih knjiga, ali sa saosećanjem i pažnjom."

Priča iz TV serije "Goli život" Kiša i Mandića ima mnogo zaobilaznih detalja bez kojih se ova drama ne bi mogla zamisliti niti ispričati. Ako biste ovog novinara pitali da li lektira srednjoškolaca treba da sadrži ovu knjigu koja bi se prilagodila

elektronskom formatu, odgovor bi bio potvrđan. Da. Knjiga je napisana prema jednoj od najuzbudljivijih televizijskih emisija snimljenih kod nas u XX veku. I još jedan razlog za elektonsku verziju. "Goli život" prema savremenim pokazateljima i dalje traje, jedino su promenjene adrese pa i o tome treba razmišljati.

Danilo Kiš i Ženi Lebl na telavivskoj plaži

Danilo Kiš je umro 15. oktobra 1989. u Parizu u 55-oj godini. Seriju nije video.

Mandić s pravom navodi deo iz Kišove autobiografije iz koje se vidi Kišov stav prema dokumentarnosti njegovog dela pa i razlozi koji su ga naveli da radi na TV seriji: "Od svoje sam majke nasledio sklonost ka pripovedačkoj mešavini fakata i legende. A od svoga oca patetiku i ironiju. Za moj odnos prema književnosti nije beznačajna činjenica da je moj otac bio pisac međunarodnog reda vožnje. To je čitavo kosmopolitsko i književno nasleđe. Moja majka je čitala romane do svoje dvadesete godine. Kada je shvatila, ne bez žaljenja, da su romani izmišljotina, odbaciла ih je jednom zauvek. Ta njena averzija prema *pustim* izmišljotinama prisutna je latentno i u meni."

Ima se šta naučiti od Danila Kiša, ali i od reditelja Mandića.

Eva Nahir okrenuta prema kameri, Aleksandar Mandić, Danilo Kiš i Ženi Lebl na snimanju u Izraelu. Foto YES-PR

Odlazak Dine Katan Bencion

U četvrtak 22. juna preminula je književnica, književni istraživač i književna prevoditeljka Dina Katan Bencion.

Rođena u Sarajevu 1937. godine, početkom Drugog svetskog rata sa, majkom je prebegla u Dubrovnik, zatim u Split. Od maja do septembra 1943. bila je zatvorena u koncentracionom logoru na ostrvu Rab u Hrvatskoj. U Izrael je emigrirala prvo 1945. godine, a potom 1948. godine zajedno sa roditeljima.

Diplomirala je englesku i hebrejsku književnost i magistrirala istoriju na Univerzitetu u Tel Avivu na temu: "Jevrejska manjina u Jugoslaviji 1945-1987: dinamika organizacije i nasleđe: istorijsko-literarna studija svesti identiteta manjine". Godine 2011. doktorirala je komparativnu književnost na Univerzitetu Bar-Ilan, odbranivši rad pod nazivom „Žensko putovanje u književnost bivših jugoslovenskih Jevreja“.

Dobila je nagradu srpskog PEN centra za prevode sa srpskog i hrvatskog na hebrejski 1993. godine, bila je počasni član Udruženja književnih prevodilaca Srbije, koje joj je dodelilo Povelju za izuzetan doprinos prevođenju srpske književnosti i širenju srpske kulture van granica Srbije, povodom 60. godišnjice UKPS.

Prevela je dela Ive Andrića, Danila Kiša, Aleksandra Tišme, Davida Albaharija, Filipa Davida, Milorada Pavića, Dubravke Ugrešić, Gordane Kuić, Vaska Pope, Ivana V. Lalića, Predraga Finciјa i mnogih drugih pisaca.

Objavila je šest knjiga pesama, kod nas joj je objavljen izbor iz poezije u prevodu Ženi Lebl ("Vremena u nama", Čigoja, 2002). Napisala je i objavila studije "Prisutnost i nestanak, Jevreji i judaizam u bivšoj Jugoslaviji u ogledalu književnosti" (2002), "Srpska mitologija" (2005), "Svet o kojem pišu žene, o književnom stvaralaštву jevrejskih spisateljica bivše Jugoslavije" (2013) i uspomene "O domu i rečima" (2017).

RTS

Ana Šomlo

Recepija *Hazarskog rečnika* Milorada Pavica u Izraelu

SEOBA U IŠČEZLO CARSTVO

Godine 1990, neposredno posle izlaska iz štampe *Hazarskog rečnika* na hebrejskom jeziku, u prevodu Dine Katan Bencion, priređena je svečana promocija knjige, prilikom "Dana Srbije u Izraelu", kojoj je prisustvovao i autor. Pojava Pavićevog dela izazvala je veliko interesovanje kritičara i publicista, samim tim što je izdavač bio *Maariv*, jedne od najčitanijih izraelskih novina, tako da su odmah po izlasku romana, svakodnevno objavljeni prikazi knjige i intervjuji sa Pavićem¹. Dina Katan Bencion, do tada je prevela sa srpskog jezika dela Aleksandra Tišme, Ive Andrića, Danila Kiša, Davida Albaharija, pesme Vaska Pope, Ivana Lalića, Raše Livade i drugih pisaca, uživa ugled ne samo dobrog pesnika, već i vrsnog prevodioca. U svom predgovoru ona je napisala: "Svet koji se u *Hazarskom rečniku* pojavljuje deluje kao tema data na razmatranje. To je preplet realnosti i mašte, kako u sadržaju, tako i u pogledu stila. U romanu se pojavljuju istorijske ličnosti, junaci legende i mitova, ljudi iz svakidašnjice, a zaplet je filozofski, poetičan, zasnovan na narodnoj tradiciji i vizantijskom mitu."

U telavivskim novinama *Hadašot* (Novosti) 13. aprila 1990. Arijana Melamed predstavila je Pavićevu knjigu rečima: "Hazarski rečnik je briljantna igra, zapanjujuća parodija, šaren i luna-park ideja za odrasle, ludo putovanje po zapadnoj kulturi, reč je u njoj o stotinama (da, stotinama) svetova izmišljotina; o smešnim mitologijama, o namernom i izuzetno uspešnom podražavanju desetina jedinstvenih posebnosti iz riznice književnih postupaka. Ne sme se zaboraviti ni suptilna politička satira kao ni fikcija koja proizlazi iz dela Jehude Haleviha *Hazari*". Nakon tri meseca, ulazeći u polemiku o Pavićevoj knjizi Melamedova će dodati: "Ovo je putovanje kroz karneval ideja, gledanje kroz šaren kaleidoskop, igra u vrtu zabave, prolazak kroz zaljubljenost."

Pod naslovom *Putovanje u iščezlo carstvo* poznati izraelski pisac i publicista Gideon Telpaz objavio je svoj intervju sa Miloradom Pavićem na dve pune stranice lista *Maariv*. Telpaz roman našeg pisca u uvodu razgovora predstavlja kao autora svetskog bestselera, prevedenog na dvadeset i četiri jezika, koji je u *Njujork tajmsu* svrstan među sedam najčitanijih knjiga u 1988. godini, dok je u Francuskoj i Velikoj Britaniji izbio na vrh liste bestselera. Pavićevu knjigu najavljuje kao originalno delo u kome "istina ne preplavljuje

književnost, već se književnost uliva u istinu." Na pitanje – "Kako objašnjava tako izuzetan uspeh *Hazarskog rečnika* u različitim zemljama" – Pavić je odgovorio: "Možda je na to uticala mogućnost da se može citati u raznim pravcima i na različite načine. Ili zbog činjenice što se Hazari mogu posmatrati kao metafora malog naroda čija je sudbina bila podređena nadmetanju velikih sila. Mali narod, kao što smo mi Srbi, uvek je pod pretnjom njemu stranih ideologija."

Predstavljajući Pavića kao pisca značajnih literarnih i teorijskih dela iz oblasti književnosti, profesora i eruditu koga je imao prilike da upozna u Beogradu i vodi sa njim razgovor u njegovom kabinetu na Filozofском fakultetu, Gideon Telpaz je pretpostavio da će pojava *Hazarskog rečnika* izazvati veliko interesovanje i izraelske čitalačke publike i kritike².

Telpazova prognoza bila je tačna. Ali, nije samo zanimljiva literatura privukla pažnju brojne publike. Istorija Hazara, naroda sa bogatom tradicijom, koji nestaje sa prostora Srednje Azije, i ne samo to, već i neobična odiseja putovanja i nestanka sa mape ove nacije, činila se bliska latajućem narodu Izraela. Tako, možda, možemo očekivati da će se i pleme Hazara ponovo pojavit i potražiti mesto pod suncem negde na obalama Sredozemnog mora. Nadajmo se da to, ako se i dogodi, neće izazvati nove nemire na Bliskom istoku. Možda bi ipak bilo bolje da se nova domovina Hazara samo sroči između korica nekog zanimljivog romana.

"... I ko bi znao – možda smo i mi potomci tog drevnog naroda, možda vi i ti proizlazite od sinova tih lovaca na slane snove" – piše Asa Kasar u novinama *Jediot aharonot*. – "Tri su tačke gledišta – i još jedna – suprotna ostalima, tmurna, nadrealna, koja se ponekad pomalo razotkriva, a češće zamagluje, nedostižna između šarenih delića, između preplavljenih odrednica kao reka koja se izliva iz svog korita."

Izrael je zemlja u kojoj se veoma mnogo prevodi literatura i skoro sve novine poseduju svoje nedeljne književne dodatke sa obiljem prikaza dela svetske književnosti. Stoga je neobično da se u zemlji gde se govori na 36 jezika, dakle i prevodi sa njih, u roku od par meseci pojave desetine kritika o jednoj tako neobičnoj knjizi kakva je Pavićev *Rečnik*. Citirani tekst Arijane Melamed objavljen je 13. aprila 1990. godine, a već 27. istog meseca Eli Hirš će u listu *Hair* posmatrati ovu knjigu iz drugog aspekta: "Uporedo sa kaligrafijom Sevest se bavio i slikarstvom. Ja radim sa nečim što je kao rečnik boja, jednom je objasnio nepoznatom monahu koji se divio njegovim slikama, a sam gledalac sastavlja od tog rečnika rečenice i knjige, što će reći slike. Tako bi mogao i ti da radiš pišući. Zašto neko ne bi načinio rečnik reči koje sačinjavaju jednu knjigu i čitaocu prepustio da od tih reči sam sklopi celinu? - Tačno tako, po toj čudnoj konstrukciji načinjen je *Hazarski rečnik* Milorada

Pavića, kojem izvanredno pristaje podnaslov *Roman-leksikon*. Na prvi kao i na poslednji pogled, ova knjiga nije ništa drugo do rečnik ili leksikon odrednica po azbučnom redosledu poređanih. Ali, iz tih odrednica, između njih i nadalje, prostire se čudesna mreža zapleta. Čitalac plete tu mrežu u koju sam upada da bi se u nju zapleo svojim sopstvenim rukama koje prelistavaju i očima koje lutaju po ličnom ukusu i sreći.”

Izgleda da je savet Pavića, kako koristiti njegov *Rečnik*, rado prihvaćen ne samo kod čitalaca, već i kod kritičara. Evo šta on predlaže: “Uprkos svim teškoćama, ova knjiga je sačuvala neke vrline prvobitnog Daumbanusovog izdanja. Ona se poput tog izdanja može čitati na bezbroj načina. To je otvorena knjiga i kada se sklopi, može se dopisivati: kao što ima svog negdašnjeg i sadašnjeg leksikografa, može steći u budućnosti nove spisatelje, nastavljače i dopisivače...” U principu, autori ne vole kad se njihovom delu nešto dopisuje, kada se njihovom tekstu nešto dodaje, pa često nalaze u tuđoj knjizi plagijat svog dela. Međutim, Pavić nas širokogrudo upućuje kako da se, ne samo poslužimo njegovim rečima, već da ih prisvojimo i nastavimo njegovo delo.

Ejtan Ben-Natan piše u listu *Davar* (Tel Aviv, 4. aprila 1990): “*Hazarski rečnik* je pisan stilom koji podseća na stare hronike, gde se činjenice prepliću sa učenjem, bajkama i fantazijom, a čitalac je pozvan da sriće i slaže kockice tog mozaika po svojoj volji, po redu koji on sam odabere. Bilo kako bilo, zajamčeno mu je da koji god redosled odabere, to neće biti onaj pravi, jer onaj istinski, skriveni i jedini tekst zapravo ne postoji. Pokušaj da se rekonstruiše istinski tekst, koji je telo Adama Kadmona (božanskog arhetipa čovečanstva po jevrejskoj *Kabali*, čije pojmove Pavić koristi) zadatak je hazarskih lovaca na snove... Knjiga se, dakle, bavi, kao što se hazarska polemika time bavi, potragom za Božjom istinom. Ali, ipak istina, kao što Pavić veli ustima svojih lovaca na snove, se ne nalazi u ovoj ili onoj veri, niti u istoriji, nema je u životu pojedinca, a svakako se ne nalazi u knjizi, ni kada je ta knjiga *Hazarski rečnik*.”

Paviću ne nedostaje humor još u samom uvodu koji počinje obećanjem da čitalac neće morati da umre ako pročita ovu knjigu, kao što je to bio slučaj sa njegovim prethodnikom, korisnikom izdanja *Hazarskog rečnika* iz 1661. godine. On će, kako kaže, početi da piše napomene pre večere, a čitalac će uzeti da ih pročita posle obeda. Tako će glad pisca naterati da bude kratak, a sitom čitaocu uvod neće biti preterano dug. Međutim, neki ovdašnji kritičari očekuju da se o odrednicama jednog leksikona mogu davati samo krajnje ozbiljne direktive, oni po naučnoj logici interpretiraju biblioteku kao odeljenje za rečnike, police za beletristiku, knjige iz oblasti istorije na posebnoj štelaži, a sa podozrenjem gledaju na rukopis koji između korica sve to sadrži. Tako potpisnik P.G.T članka

u *Maarivu* piše: “Pavić ne prestaje da mesi činjenice po svojoj volji. One mu služe kao park za igranje. Legitimisane su samo kao katalizator koji oplodjuje njegovu maštu pri stvaranju mita o ljudskom postojanju. Istina je da neke činjenice koje se nalaze u romanu ostaju potpuno neizmenjene, kao na primer životopis Jehude Halevija, ili svetih Ćirila i Metodija, ali sve ostalo u romanu *čista je fikcija*, koja deluje na čitaoca na raznim nivoima uverljivosti.”

U intervjuu sa Pazit Ravina Pavić je izjavio “*Hazarski rečnik* – to je moja autobiografija”, što je ona objavila u listu *Davar*. Posle razgovora sa njim, prilikom njegovog boravka u Izraelu, ona je između ostalog napisala: “Onaj ko pokuša da pronikne u istorijsku suštinu Pavićevog književnog dela, naći će u *Hazarskom rečniku* pregršt podataka koje autor, beogradski profesor Univerziteta, poznavalac teme nazvane srpski barok, unosi u svoju literaturu. Nakon istraživanja u domenu poezije, ljudske psihologije, književnosti – on otkriva tehniku leksikona. U ovom delu on se ne drži striktno određenog reda. Svaki čitalac ispočetka stvara sopstveni rečnik. Za onog kome je teško da se snađe u zadatoj tehniči i dinamici novog načina čitanja koji predlaže Pavić, može biti predviđeno da će se stvari u narednoj knjizi ovog autora još više komplikovati: u *Predelu slikanom čajem* junakinja romana zaljubiće se u svog čitaoca. Tako će svaki primerak knjige ponaosob živeti svoj sopstveni život.

Da je *Hazarski rečnik* njegova autobiografija bila je floskula kojom je Milorad Pavić započeo naše razgovore u knjizi *Hazari ili obnova bizantijskog romana*³: “Ponekad me pitaju: možete li da opišete *Hazarski rečnik* u jednoj rečenici? Kad ste tako priterani uza zid, morate nešto i odgovoriti. Najkraći odgovor bio bi da je ova knjiga moja autobiografija. Naime, Pavići su, prema porodičnom predanju, Srbi pravoslavne vere iz Hrvatske, poreklom iz Žumberka. Negde oko 1670. počelo je, kao što istoričari znaju, nasilno uništenje Srba u tom kraju, pa je to zahvatilo i našu porodicu. Bili su, dakle, pravoslavci, prisiljeni da pređu u katoličanstvo... U očevoj porodici postoji duga spisačko-tradicija. Zato, kako me pitaju – kada sam počeo da pišem, kažem da sam već 200 godina pisac. Pavići su počeli da objavljaju svoje knjige još u XVIII veku. Jedan od njih, Emerik Pavić, živeo je u Budimu i pisao pesme u desetercu, u stilu srpske epske poezije, pre nego što će ona postati slavna, u vreme Herdera, Getea, Bajrona, Mickijevića i Puškina...”

Pisac *Hazarskog rečnika* je vidovit čovek. Malo je rečenica napisao, a da vam se ne čini da ih je na neki način vama lično uputio. U Španiji su ga dočekali kao da je stigao na izvor svog *Rečnika*. Jevreji ga usvajaju, smatrajući da je Hazare opisao kao Izraelce našeg vremena, a sva mapa Evrope se apokaliptički ukazuje kao eventualno poprište isčešnjuća naroda.

To samo ukazuje da su *Hazarski rečnik* i *Predeo slike čajem* uspeli, jer se scena u njima prepoznaće. Drama je od publike prihvaćena samo ukoliko se gledaoci mogu identifikovati sa glavnim ličnostima.

U starom gradu Jafi jedne tople junske večeri, krajem prošlog veka, predsednik izraelskog PEN-a, Hanoh Bartov, pročitao je pred srpskim i izraelskim piscima fragment *Hazarskog rečnika* na hebrejskom jeziku u kome narodnosti gutaju narode, male ribe proždiru velike ribe: Irci Britance, Šiptari Srbe, Palestinci Jevreje.

Osnovno je pravilo teatra, po teoretičaru Stani-slavskom, da lica na sceni ne smeju da okrenu leđa publici. Aplauz za okruglim stolom srpskih i izraelskih pisaca poneli su sa obala Jafe talasi Sredozemnog mora.

Prikaz je uspeo, jedino Pavić, po običaju, ostaje uzdržan. On je telavivskim novinarima saopštio da svako ko dođe u Jerusalim mora bar jedan pogrešan korak da napravi, jer je to sveti grad u kome bi se jedino Gospod mogao snaći.

Njegov uspeh na putu srpske nedelje u Tel Avivu, je nezapamćen. Za samo mesec dana, kako saopštava izdavač *Maariv*, objavljuju se tri izdanja *Hazarskog rečnika* u prevodu Dine Katan Bencion. Na pitanje – “Kako se oseća pisac preveden na 25 jezika, posle toliko uspeha” – Pavić je odgovorio da postoje dve mogućnosti – “da se dobije infarkt ili da se pisac pravi kao da to s njim nema nikakve veze.”

On je izabrao ovu drugu.

Hazarski rečnik na hebrejskom jeziku

1) Batja Gur u dnevnom listu *Haarec* (4.5.1990) donosi informaciju da je objavljen prevod sa srpskog na hebrejski jezik knjige Milorada Pavića *Hazarski rečnik*, dok Ali Meir daje šиру informaciju o ovoj knjizi.

2) Pod naslovom *Putovanje u iščezlo carstvo*, intervju, objavljen 13. 4. 1990. u *Maarivu*.

3) Ana Šomlo: *Hazari ili obnova vizantijskog romana, Srpska književna zadruga, Narodna knjiga, BGZ 1990. Biblioteka Razgovori s piscima.*

Ana Šomlo

Prevodi dve pesme Dine Katan Bencion

ČUDAN ŽIVOT U MENI ŽIVIŠ, BAKO

Tvoj duh u meni diše, dona bako,
Gospođo austrougarska, iz Španije izgnana
U prah Aušvica.

A ja sam nema i zbumjena možda
Te stoga srdačno još ne progovorismo. Kako da
govorim

Sa prahom usijanim?
Bol trenutaka poslednjih i misli tvoje kome su
upućene?

Patnje gladi – na kom su jeziku uzvraćene reči
tvoje bezbožniku?

Jezikom Nemačke ili Srba, možda, o kerida mia,
Rečima romanske, španske?

Verovatno je vreme što iščezlo je samo odjeknulo:
Šma Jisrael

Poneka slika,
Sećanje na velike kesice đakonija
I slatko šuštanje za Tu bišvat
Tvoj pogled preplašen sa zadnjih fotografija
(godine četrdeset i prve)

I ključić ormana za lutke – što bi skrivala
Od mene kad ne bih spremila

Svoje igračke po predstavi tvog sveta.
Tvoje bismo ime potom pominjali obazrivo
Sa bolom i poštovali..

Čudan si život u meni živila, bako.

Tvoj povratak očekivala sam ponekad.
Odrasla sam i malo sam bolje razumela

Citav svet,
Koliko sam mu dužna ostala?

KUĆA

Da nam se na glave ne sruši
U zemljotresu
Što nam je
I u zemljama dalekim

Zahvalnost neobična, osećanje dužnosti
Možda što nije kao put prirode ravnodušna
Da u nama zamrači
slobodu

Izvor
Blizak uvek
Korenima dalekim

A pesma
Molitva za život sveta
Samo je pesma
Jedna.

Dina Katan Bencion rođena je 1938. u Sarajevu. Tokom Drugog svetskog rata doselila se sa porodicom u Izrael. Diplomirala je svetsku književnost i germanistiku na Univerzitetu u Jerusalimu. Doktorirala je sa tezom "Jugoslovenska književnost". Objavila je više zbirk pesama i prevela dela jugoslovenskih pisaca na hebrejski jezik: romane Ive Andrića, Aleksandra Tišme, Danila Kiša, Davida Albaharija, Milorada Pavića i Filipa Davida, kao i poeziju Vaska Pope, Vesne Krmotić, Oskara Daviča, Predraga Fincija... Za svoj prevodilački rad dobila je nagradu izraelskog Ministarstva za nauku i književnost 1994. godine. Iste godine na Oktobarskim susretima pisaca u Beogradu dobila je nagradu srpskog PEN-a. Izdavačka kuća Hebrejskog univerziteta "Magnes Press" objavila je njenu knjigu "Prisustvo i iščeznuće Jevreja i jevrejstva u nekadašnjoj Jugoslaviji u ogledalu književnosti" 2002. godine. Živi u Kiryat Onu nedaleko od Tel Aviva.

Natanija, 1997.

U ovom broju

Alexander Carlebach: *Rabi Juda Ha-Nasi*

Aron Šimel: *Hercl pre Hercla*

Dragoslav Simić: *Goli život koji traje*

*** *Odlazak Dine Katan Bencion*

Ana Šomlo: *Recepacija Hazarskog rečnika Milorada Pavica u Izraelu*

Dina Katan Bencion: *Dve pesme*

Dina Katan Bencion: *Svet o kojem pišu žene. O književnom stvaralaštvu jevrejskih spisateljica bivše Jugoslavije*

Alia Mundi
<https://istocnibiser.wixsite.com/ibis>
<http://aliamundimagazin.wixsite.com/aliamundi>

Ne zaboravite da otvorite
[www.makabijada.com](http://makabijada.com)

http://balkansehara.com/prica1_2017.html

Istraživački i dokumentacijski centar
www.cendo.hr

Lamed

List za radoznašte

Redakcija - Ivan L Ninić

Adresa: Shlomo Hamelech 6/214226803

Netanya, Israel

Telefon: +972 9 882 6114

e-mail: ninic@bezeqint.net

<https://listzaradoznales.wixsite.com/lamed>

Logo Lameda je rad slikarke
 Simonide Perice Uth iz Vašingtona